

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ТИМЧАСОВО
ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ В НІМЕЧЧИНІ»**

Виконав: студентка 2 курсу, групи 8.2312-сп-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
О. М. Яшина

Керівник: кандидат педагогічних наук, професор
кафедри соціальної педагогіки та спеціальної
освіти _____ Н. В. Заверико

Рецензент _____

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Яшиної Оксани Миколаївни

- 1. Тема роботи:** «Соціально-педагогічна адаптація тимчасово переміщених українських дітей в Німеччині»
керівник роботи Заверико Н.В. к.пед.н., проф. кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** _____
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):** визначити сутність та зміст поняття «тимчасово переміщена особа», або «біженець», як соціально-педагогічного явища; розкрити сутність та зміст поняття «адаптація» щодо категорії тимчасово переміщених осіб; проаналізувати наявний досвід Німеччини щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей, розробити та методично обґрунтувати програму соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині, розробити практичні рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації українських дітей у інших країнах.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 6 рисунків, 3 таблиці.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Заверико Н.В.		
Розділ 1	Заверико Н.В.		
Розділ 2	Заверико Н.В.		
Висновки	Заверико Н.В.		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Робота над першим розділом	січень-квітень	виконано
4	Робота над другим розділом	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатку	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студентка Яшина О. М.

Керівник роботи _____ Заверико Н.В.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер Апухтіна В. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 57 с., 6 рисунків, 3 таблиці, 58 джерел, 5 додатків.

Об'єкт соціально-педагогічного дослідження: процес соціально-педагогічної адаптації дітей до умов іншої країни.

Предмет соціально-педагогічного дослідження: зміст, форми та методи соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

Мета кваліфікаційної роботи: розробити та методично обґрунтувати програму соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, зокрема соціально-педагогічної, літератури для узагальнення теоретичних підходів щодо соціальної роботи з вимушеними мігрантами; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіди; методи визначення кількісних та якісних характеристик отриманих результатів.

Теоретичне значення полягає у визначенні понять «тимчасово переміщена особа» та «соціально-педагогічна адаптація» та обґрунтуванні особливостей соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб, узагальненні рекомендацій щодо оптимізації форм та методів ресоціалізації тимчасово переміщених осіб з України в умовах воєнного стану.

Практичне значення полягає в тому, що теоретичні та практичні матеріали кваліфікаційної роботи можна використовувати у практичній діяльності соціальних працівників, фахівців установ соціального захисту, соціальних служб у справах дітей, волонтерських організацій.

Галузь використання: центри соціального обслуговування, волонтерські штаби.

ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, БІЖЕНЦІ, АДАПТАЦІЯ,
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ

SUMMARY

Yashyna O. M. Socio-Pedagogical Adaptation of Temporarily Displaced Ukrainian Children in Germany.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (58 items).

The full-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, the occupation and annexation of the Crimean peninsula, armed aggression in the southeastern regions led to the emergence of new social phenomena - internally displaced persons and temporarily displaced persons. Thousands of children were forced to leave their homes. Therefore, they had to start a new life in another "safe" region or country. Some of the Ukrainian children became forced migrants, others left abroad, but all of them need social and pedagogical support in order to successfully adapt to new places of settlement.

Germany, as a country with extensive experience in crisis management and refugee reception, has developed programs and approaches to support children in such circumstances.

The purpose of the study: to develop and methodically justify the program of socio-pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in Germany.

The research tasks:

1. To determine the essence and content of the concept of “temporarily displaced person” or “refugee” as a socio-pedagogical phenomenon.
2. To reveal the essence and meaning of the concept of “adaptation” in relation to the category of temporarily displaced persons.
3. To analyze the existing experience of Germany regarding social and pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children.
4. To develop and methodically justify the program of social and pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in Germany.

The object of the study: the process of socio-pedagogical adaptation of children to the conditions of another country.

The subject of the study: content, forms and methods of socio-pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in Germany.

Part 1 “Theoretical foundations of socio-pedagogical adaptation of temporarily displaced persons” the essence and content of the concept of “temporarily displaced persons” as a socio-pedagogical phenomenon and the essence and content of the concept of “adaptation” regarding children of the category of temporarily displaced persons are revealed. Also, the newly acquired experience of social and pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in Germany is indicated in the section.

Part 2 “Study of socio-pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in Germany” the research methods of social-pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children. Based on the analysis of the results of the initial research, a program of social and pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children was developed on the basis of a comprehensive educational institution in the city of Wittenberg, Germany, were developed recommendations for social pedagogues regarding social and pedagogical adaptation of temporarily displaced Ukrainian children in other countries.

The results of the research can be used for practical activities of social workers, specialists of social protection institutions, volunteer organizations for socio-pedagogical adaptation of temporarily displaced persons.

Key words: temporary displaced persons, refugees, adaptation, social and pedagogical adaptation of children.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб.....	11
1.1. Сутність та зміст поняття «тимчасово переміщена особа», або «біженець», як соціально-педагогічного явища.....	11
1.2. Сутність та зміст поняття «адаптація» щодо категорії тимчасово переміщених осіб.....	21
1.3. Досвід соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб у Німеччині	33
Розділ 2. Дослідження соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.....	38
2.1. Методика дослідження соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.....	38
2.2. Програма соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині	45
2.3. Рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у інших країнах.....	50
Висновки.....	54
Список використаних джерел.....	57
Додатки.....	63

ВСТУП

Німеччина, як країна з багатим досвідом в управлінні кризовими ситуаціями та прийомом біженців, має розроблені програми та підходи для підтримки дітей, які перебувають у таких обставинах.

Уряд Німеччини співпрацює з різними громадськими організаціями, міжнародними організаціями та школами для забезпечення належного навчання та соціальної підтримки цим дітям. Одна з ключових організацій, що працюють у цій сфері, - Німецький Червоний Хрест. Вони надають медичну, психологічну та соціальну допомогу дітям, які перебувають у складних умовах.

Крім того, уряд Німеччини розробив різні програми інтеграції для дітей-біженців та тимчасово переміщених осіб, спрямовані на покращення їхнього соціального становища. Ці програми включають різноманітні заходи, такі як психологічна підтримка, соціальна адаптація, культурна освіта та спортивні заходи.

Крім урядових програм, громадські організації та волонтери також грають важливу роль у підтримці соціально-педагогічної адаптації дітей, що є тимчасово переміщеними особами. Вони організують різноманітні діяльності, які сприяють інтеграції та покращують добробут цих дітей.

Поняття адаптації вивчається і використовується у багатьох галузях, зокрема у біології, філософії, соціології, психології, педагогіці. Ми ж розглянемо соціально-педагогічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб в місцях тимчасового перебування як процес пристосування людини до нових соціальних умов її існування. Адаптація розглядається як пристосування до втрати значної частини соціальних, ментальних та матеріальних ресурсів, які мали біженці до переміщення, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці перебування. Вперше такий підхід був чітко представлений антропологом Б. Харрелл-Бонд (1986) [51].

Теоретичну значущість соціально-педагогічної адаптації внутрішньо

переміщених осіб у воєнний та кризовий період розкрили у своїх працях такі вчені, як О. Блінова, І. Зверєва, А. Капська, О. Лішик, В. Панок та ін. [3, 23, 24, 33, 34].

Проблема соціально-педагогічної тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині має комплексний характер, є надзвичайно актуальною в умовах російської агресії, вимагає особливої уваги з огляду на велику кількість дітей, які потребують додаткової соціалізації, соціальної допомоги та підтримки, що і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених осіб у місцях тимчасового перебування».

Об'єкт соціально-педагогічного дослідження: процес соціально-педагогічної адаптації дітей до умов іншої країни.

Предмет соціально-педагогічного дослідження: зміст, форми та методи соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

Мета кваліфікаційної роботи: розробити та методично обґрунтувати програму соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

Завдання :

1. Визначити сутність та зміст поняття «тимчасово переміщена особа», або «біженець», як соціально-педагогічного явища.

2. Розкрити сутність та зміст поняття «адаптація» щодо категорії тимчасово переміщених осіб.

3. Проаналізувати наявний досвід Німеччини щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей.

4. Розробити та методично обґрунтувати програму соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

5. Розробити практичні рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації українських дітей у інших країнах.

Методи дослідження:

– **теоретичні** – аналіз філософської, соціологічної, психологічної,

педагогічної, зокрема соціально-педагогічної, літератури для узагальнення теоретичних підходів щодо соціальної роботи з вимушеними мігрантами;

– **емпіричні** – спостереження, опитування, анкетування, бесіди; методи визначення кількісних та якісних характеристик отриманих результатів.

Теоретичне значення полягає у визначенні понять «тимчасово переміщена особа» та «соціально-педагогічна адаптація» та обґрунтуванні особливостей соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб, узагальненні рекомендацій щодо оптимізації форм та методів ресоціалізації тимчасово переіщених осіб з України в умовах воєнного стану.

Практичне значення полягає в тому, що теоретичні та практичні матеріали кваліфікаційної роботи можна використовувати у практичній діяльності соціальних працівників, фахівців установ соціального захисту, соціальних служб у справах дітей, волонтерських організацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Сутність та зміст поняття «тимчасово переміщена особа», або «біженець», як соціально-педагогічного явища

Тимчасово переміщені особи - це люди, які з якої-небудь причини тимчасово змінили своє місце проживання чи перебування. Це може включати в себе переселенців, біженців, евакуйованих осіб та інших категорій, які знаходяться у нових місцях тимчасово і часто внаслідок непередбачуваних подій, таких як конфлікти, природні катастрофи або інші екстраординарні ситуації. Основною ідеєю є те, що ці люди знаходяться у нових місцях на обмежений час, і їхня ситуація може змінюватися в залежності від обставин [4].

За розрахунками Центру економічної стратегії, «станом на кінець червня 2023 року за кордоном через війну перебуває 5,66,7 млн українців. Це на 0,3-0,5 млн більше, ніж за оцінками, представленими у проміжному звіті цієї записки (станом на кінець 2022 року, їх кількість складала 5,3–6,2 млн осіб). Це стало наслідком ударів по енергосистемі України взимку 2022–23 років, посилення ракетних атак у травні на міста України, а також підриву Каховської ГЕС на початку червня 2023 року.

Переважає більшість біженців – це жінки (найбільшою є частка жінок у віці 35–49 років – 18%) та діти. Згідно з даними Європейської служби статистики, станом на травень 2023 року, найбільша частка українських біженців перебуває в Німеччині (27%) та Польщі (24%). Значна частка українських біженців втратила велику частину своїх доходів після початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, частка біженців, яким вистачало на базові та дорогі речі, скоротилася з 27,8% до війни до 6% станом на травень 2023 року. Водночас, частка тих, кому вистачало лише на їжу, зросла до 24,6%

станом на травень 2023 року – це на 16,3 п.п. більше, ніж до війни» [3].

В Україні поняття «біженець» закріплено у Законі «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»: «біженець – це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [17].

Відповідно до Конвенції «Про статус біженців» «основною умовою, за наявності якої особу можна кваліфікувати як біженця, є обґрунтоване побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань. Дана умова настає у тому випадку, коли особа вже перейшла міжнародний кордон, тобто має перебувати за межами країни свого походження. Побоювання особи (біженця) стати жертвою переслідувань мають бути цілком обґрунтованими» [24].

Додатковою умовою визнання особи біженцем є відсутність у особи громадянства країни, яка надала притулок. Статус біженців застосовується до осіб, які більше не можуть користуватися захистом держави, громадянами якої вони є, адже вони її покинули. Особи, що перетнули міжнародні корони, рятуючись від переслідувань, але переїжджають у країну, громадянами якої вони є, не можуть розглядатися як біженці, оскільки вони можуть скористатися правом на захист в цій країні. Тобто відповідно до міжнародного права особа може вважатися біженцем, якщо вона не має можливості або бажання користуватися захистом країни свого походження або повертатися в цю країну з причин побоювань переслідувань. Держава зобов'язана надати біженцям

статус, яким користуються інші іноземці на її території. Заборонено накладати покарання на біженця за незаконний в'їзд на території країни. Також відповідно до міжнародного законодавства визнана неприпустимою висилка біженців в країну, де їх життю та здоров'ю загрожує небезпека.

Не можуть вважатися біженцями такі категорії осіб:

– «економічні біженці», тобто особи, які залишили свою країну з економічних міркувань;

– «екологічні біженці» («техногенні біженці»), тобто особи, які були змушені залишити місце свого постійного проживання (шляхом переміщення як в межах своєї країни або перетинання її кордону) внаслідок різкого погіршення стану навколишнього середовища, через екологічні катастрофи або негативні наслідки техногенного розвитку;

– жертви природних катастроф;

– особи, які вчинили злочини проти миру, військовий злочин або злочин проти людства;

– особи, що вчинили раніше злочин неполітичного характеру за межами країни, яка надала їм притулок, і до того, як вони були допущені до цієї країни як біженці;

– особи, які вчинили інші дії, що суперечать цілям та принципам діяльності Організації Об'єднаних Націй [24].

Не можуть вважатися біженцями, на яких поширюється дія Конвенції про статус біженців особи, які:

1. добровільно повторно скористалася захистом країни своєї громадянської належності;

2. втративши своє громадянство, знову добровільно набула його;

3. набула нового громадянства і користується захистом країни своєї нової громадянської належності;

4. добровільно знову влаштувалася в країні, яку вона залишила або за межами якої вона перебувала через побоювання щодо переслідувань;

5. більше не може відмовлятися від користування захистом країни своєї

громадянської належності, оскільки обставини, за яких вона була визнана біженцем, більше не існують;

б. будучи особою без визначеного громадянства, може повернутися до країни свого попереднього звичайного місця проживання, оскільки обставини, за яких вона була визнана біженцем, більше не існують.

Поняття «біженець» містить дві особливості:

– позитивна особливість, тобто сукупність ознак, за наявності яких особа може бути визнана біженцем;

– негативна особливість, тобто сукупність ознак, за наявності яких особа не може бути визнана біженцем або втрачає статус біженця.

Поняття «біженець» не слід плутати із поняттям «внутрішньо переміщена особа».

Ці два поняття відрізняються між собою за змістовним навантаженням, що несе кожне із них, колом прав та обов'язків, що покладаються на цих осіб.

Відповідно до законодавства України внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [17].

Отже, внутрішньо переміщені особи, на відміну від біженців, навіть внаслідок вимушеного переміщення залишаються на території держави, громадянами якої вони є.

Відповідно до Загальної декларації прав людини до числа прав людини, які мають універсальний характер та якими беззаперечно мають користуватися біженці, належать такі:

- право на життя, свободу та особисту недоторканість;
- право на свободу від катувань або від нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання;
- право на свободу від рабства, поневолення і примусової праці;

- право на приватне життя;
- право на свободу від незаконного арешту або затримання; – право на свободу думки, совісті та віросповідання;
- право на свободу пересування тощо.

У Конвенції про статус біженців закріплено основні права біженців, які мають забезпечуватися державою, на території якої знаходиться біженець:

- право сповідання релігії; право на рухоме та нерухоме майно; право на авторські та промислові права;
- право на асоціації неполітичного характеру та професійні спілки; право звернення до суду;
- право на працю за наймом;
- право роботи на власному підприємстві;
- право на вибір професії;
- право на користування системою пайків;
- право на житло;
- право на народну освіту;
- право на отримання урядової допомоги;
- право на працю та соціальне забезпечення;
- право вільного пересування та вибору місця проживання;
- право на отримання посвідчення особи та проїзних документів;
- право на недискримінаційне оподаткування [24].

Але, крім універсальних прав, що властиві кожній людині, біженці користуються правами та привілеями, властивими лише їм, і якими вони володіють на підставі універсальних і регіональних міжнародних угод, що регулюють правовий статус біженців. Інші категорії населення не мають таких прав, оскільки не є біженцями. Крім того, у ситуаціях збройних конфліктів права біженців додатково захищаються нормами міжнародного гуманітарного права.

Необхідно підкреслити, що права біженців не є абсолютними, вони

можуть бути обмежені у встановленому міжнародним законодавством порядку. Тобто під час війни або за інших надзвичайних і виняткових обставин держава має право вживати тимчасових заходів, які вона вважає необхідними в інтересах державної безпеки, щодо тієї чи іншої окремої особи, ще до того, як ця держава з'ясує, що ця особа дійсно є біженцем і що подальше застосування цих заходів щодо неї є необхідним в інтересах державної безпеки.

До числа характерних для механізму забезпечення прав біженців ознак слід віднести такі:

- системність;
- виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції;
- особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок забезпечення прав біженців;
- зв'язок суб'єктів забезпечення прав біженців між собою єдиними цілями та засадами діяльності;
- здійснення застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм;
- плановий характер;
- безперервність функціонування даного механізму;
- підконтрольний характер;
- здійснення взаємодії між суб'єктами забезпечення прав біженців на засадах субординації та координації;
- домінуюче становище одних елементів механізму забезпечення прав біженців над іншими [32].

Тимчасово переміщені люди мають свої унікальні особливості і потреби, які виникають внаслідок їхньої ситуації. Ось деякі загальні риси, характерні для цієї категорії осіб:

Невизначеність та непевність:

Тимчасово переміщені особи часто стикаються з невизначеністю щодо тривалості їхнього тимчасового перебування та майбутнього. Їхні плани і перспективи можуть бути нестабільними через обставини, що викликали їхнє

переміщення.

Соціальна ізоляція:

Вони можуть відчувати відчуженість та соціальну ізоляцію, оскільки потрапили у нове середовище, де можуть відсутні родинні чи соціальні зв'язки. Інтеграція в нове суспільство може бути складною.

Потреби в основних ресурсах:

Тимчасово переміщені люди можуть потребувати допомоги в основних ресурсах, таких як житло, їжа, медична допомога та освіта. Їхні потреби можуть бути тимчасовими, але іноді тривалими.

Психологічний стрес:

Переміщення в результаті конфліктів, природних катастроф чи інших кризових ситуацій може викликати значний психологічний стрес. Особливо це стосується дітей, які можуть втрачати зв'язок зі своїм звичним оточенням та рутинами.

Правовий статус:

Тимчасово переміщені люди можуть мати нестабільний правовий статус, особливо якщо їхнє переміщення пов'язане з біженством чи переселенням. Це може ускладнювати доступ до прав та послуг.

Необхідність гуманітарної допомоги:

У багатьох випадках, тимчасово переміщені люди можуть бути залежні від гуманітарної допомоги від міжнародних організацій, урядових агенцій, благодійних організацій та місцевих громад [42].

Розуміння цих особливостей є важливим для розробки ефективних стратегій допомоги тимчасово переміщеним людям та поліпшення їхньої ситуації.

Тимчасово переміщені особи стикаються з різними проблемами, які можуть бути спричинені конфліктами, природними катастрофами, переслідуванням, економічними труднощами та іншими обставинами. Деякі з найпоширеніших проблем включають:

– Недостаток житла. Багато тимчасово переміщених осіб стикаються з

проблемами щодо доступу до безпечного та стабільного житла. Вони можуть знаходитися в тимчасових таборах, непридатних для проживання умовах або шукати притулок в незабезпечених будівлях.

– Недостаток основних ресурсів. Тимчасово переміщені особи часто стикаються з проблемами доступу до їжі, води, медичних послуг і освіти. Невідповідні умови можуть призводити до поширення хвороб та інших загроз для здоров'я.

– Психологічний стрес. Переміщення через кризові ситуації може викликати серйозний психологічний стрес. Втрата дому, розрив з родиною та втрата рутин може впливати на психічне здоров'я тимчасово переміщених осіб.

– Проблеми з освітою. Діти, що тимчасово переміщені, можуть стикатися з перешкодами у здобутті освіти через відсутність доступу до шкіл або через мовні або культурні бар'єри.

– Втрата зв'язку з родиною. Родини, які розриваються під час переміщення, можуть втрачати зв'язок один з одним. Це може викликати психологічну та емоційну турботу.

– Невизначеність статусу та майбутнього. Тимчасово переміщені особи можуть стикатися з невизначеністю стосовно свого правового статусу та перспектив на майбутнє. Це може ускладнювати планування та інтеграцію в новому оточенні.

– Ризик насильства та експлуатації. Тимчасово переміщені особи, особливо жінки та діти, можуть бути в уразливому становищі щодо насильства, зокрема сексуального та економічного [40].

Відновлення тимчасово переміщених осіб включає в себе різні аспекти, спрямовані на поліпшення їхнього становища та інтеграцію в нове оточення. Ось деякі з основних потреб тимчасово переміщених осіб:

- Житло
- Основні ресурси
- Психосоціальна підтримка
- Медична допомога

- Освіта
- Працевлаштування та засоби до існування
- Правовий захист
- Соціальна інтеграція

Забезпечення цих потреб вимагає спільних зусиль урядових організацій, міжнародних організацій, благодійних фондів та громадянського суспільства.

Успішність вирішення проблем тимчасово переміщених осіб залежить від численних факторів, які охоплюють економічні, соціальні, правові та культурні аспекти. Деякі з ключових факторів включають:

Гуманітарна допомога та ресурси:

Доступність достатніх гуманітарних ресурсів, таких як житло, їжа, вода та медична допомога, визначає можливість вирішення базових потреб тимчасово переміщених осіб.

Психосоціальна підтримка:

Надання психологічної та соціальної підтримки грає ключову роль у відновленні емоційного стану та адаптації до нового середовища.

Своєчасність та координація:

Швидка та ефективна реакція на кризову ситуацію, а також координація між різними урядовими органами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, є важливими факторами успіху.

Доступ до освіти:

Забезпечення можливостей для освіти для дітей і дорослих сприяє їхньому розвитку та інтеграції в новому суспільстві.

Працевлаштування та економічна самодостатність:

Створення умов для працевлаштування та економічної самодостатності є важливим елементом успішної реінтеграції тимчасово переміщених осіб.

Соціальна інтеграція:

Здійснення заходів для сприяння соціальній інтеграції та взаємодії тимчасово переміщених осіб з місцевим населенням створює позитивне оточення для адаптації.

Правовий захист та права людини:

Забезпечення правового захисту та визнання прав тимчасово переміщених осіб визначає їхню гідність та статус у новому суспільстві.

Залучення місцевої громади:

Активне включення та підтримка з боку місцевої громади може сприяти позитивному взаємодії та взаєморозумінню.

Стабільність та безпека:

Забезпечення стабільності та безпеки в регіоні чи країні допомагає відновленню тимчасово переміщених осіб та попереджає подальше переміщення [32].

Отже, біженці – це люди, які залишають свої рідні країни через страх політичного переслідування, війни, природні катастрофи чи інші загрози для свого життя та безпеки. Основні особливості біженців включають:

Необхідність захисту: Біженці шукають захист в інших країнах або регіонах через неможливість повернутися додому без ризику для свого життя.

Статус правової визначеності: Біженці мають статус захищених осіб згідно з міжнародними конвенціями, такими як Женевська конвенція про статус біженців.

Тимчасове проживання: Багато біженців перебувають у приймаючих країнах тимчасово, до тих пір, поки не буде забезпечено безпеку в їхній рідній країні або не буде знайдено інше стабільне рішення.

Потреби в основних послугах: Біженці часто потребують допомоги у вигляді проживання, медичної допомоги, освіти та інших основних послуг.

Міжнародна співпраця: Рішення проблем біженців вимагає співпраці міжнародних організацій, урядів та громадськості для забезпечення ефективного прийому та захисту цих людей.

Ці аспекти підкреслюють складність та важливість роботи з біженцями для забезпечення їхньої безпеки та інтеграції в нове середовище.

1.2. Сутність та зміст поняття «адаптація» щодо категорії тимчасово переміщених осіб

Вимушений переїзд за кордон далекий від безтурботних очікувань проживання там. Так, люди перебувають у безпеці, їм не доводиться думати про укриття та ворожі обстріли. Проте постають інші проблеми, які вони мають вирішувати: мовні та економічні, пригнічений психологічний стан, ймовірно почуття сорому, відчуття «не у своїй тарілці» тощо.

Зважаючи на жахливу ситуацію в Україні, знищені домівки та вщент зруйновану інфраструктуру багатьом людям, що встигли виїхати, просто нікуди буде повертатись. Отже, можливо, їм доведеться починати нове життя в іншій країні. Звісно, процес адаптації у кожного проходитиме по-різному: хтось швидше звикне до нової реальності, а комусь знадобиться більше часу та морального духу.

Термін «адаптація» в перекладі з латинської означає «пристосування». Таке визначення було пов'язане суто з біологічними науками для позначення процесу пристосування організму до умов навколишнього середовища. З розвитком суспільства зміст терміну «адаптація» також розвинувся і став охоплювати більш широкий спектр наук: фізичних, медичних, екологічних, соціальних та ін. Соціологією та психологією термін «адаптація» запозичили для позначення явища розвитку людини в соціальному середовищі. Соціальна наука почала розглядати проблеми соціально-педагогічної адаптації лише з кінця XIX – початку XX ст. [2].

Адаптація розглядається як пристосування до втрати значної частини соціальних, ментальних та матеріальних ресурсів, які мали ВПО до переміщення, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці перебування. Вперше такий підхід був чітко представлений антропологом Б. Харрелл-Бонд [63].

Теоретичні засади дослідження соціально-педагогічної адаптації були закладені Л. Брістолом, М. Вебером, Г. Гартманом, Е. Дюркгеймом,

Т. Парсонсом, К. Поппером, Г. Спенсером, Дж. Томпсоном, М. Торпом та ін. Важливе місце у вивченні проблем соціально-педагогічної адаптації займають праці українських науковців А. Бондаренко, Є. Головахи, О. Донченко, А. Кавалерова, Л. Коваль, Н. Паніної, І. Попової та ін. [6].

В.Б. Євтух характеризує процес пристосування вихідців з інших етнічних спільнот, переважно новоприбулих, до соціальних умов існування в новому середовищі називається соціальною інтеграцією. Цей процес передбачає включення мігрантів у суспільство проживання та їхню соціальну мобільність. Соціальна інтеграція включає в себе різні аспекти, такі як освіта, зайнятість, мовна адаптація, участь у культурному житті та спілкування з місцевим населенням. Процес включення мігрантів у соціальну структуру нового суспільства сприяє їхньому позитивному взаємодії з оточуючими та сприяє їхній соціальній мобільності, що означає підйом по соціальному ладу або зміну соціального статусу. Важливими чинниками успішної соціальної інтеграції є взаєморозуміння, повага до культурних різниць, належне використання освітніх та професійних можливостей та активна участь в громадському житті. Сприяючи цьому процесові, суспільство може створити сприятливі умови для того, щоб мігранти відчували себе часткою нового суспільства та вносили свій внесок у його розвиток [17].

Основними функціями соціального працівника у його роботі з внутрішньо переміщеними особами в громаді визначається:

1. Діагностична (з'ясування становища мігрантів у громаді, їх актуальних потреб і проблем; вивчення громадської думки);
2. Представницька (у правозахисних процесах – сприяння, допомога у відновленні статусу; представлення інтересів у судових справах неповнолітніх сиріт, неповносправних; лобювання інтересів);
3. Інтеграційна (сприяння у прийнятті і дотриманні мігрантами норм та цінностей приймаючої громади, формуванні у них відчуття співпричетності до громади та її життя; об'єднання людей у соціальні групи по інтересам; підтримка у налагодженні стабільних зв'язків; організація соціально-

педагогічної роботи з дітьми та молоддю; підтримка функції соціального контролю громади за життям її членів; забезпечення соціального та соціально-педагогічного супроводу найбільш вразливих категорій населення);

4. Розвивальна (підтримка позитивної самооцінки та нової ідентичності мігрантів; сприяння у залученні до неформальної освіти та змістовного дозвілля, участі і культурних заходах громади; превенція розвитку криміногенної ситуації, підтримка просоціальних ініціатив; інформаційне забезпечення та просвітницькі заходи; консультування тощо);

5. Компенсаційна (сприяння у працевлаштуванні, освоєнні нових професій, в отриманні різних видів матеріальної допомоги; паліативна допомога потребуючим вдома; сприяння у необхідному забезпеченні чи поліпшенні умов проживання; сприяння у соціальній реабілітації, наданні різних видів психологічної та терапевтичної допомоги тощо);

6. Компліментарна (соціальне обслуговування; сприяння у налагодженні взаємодії з органами влади та місцевого самоврядування, добросусідських відносин; формування доброзичливого мікроклімату) [1].

Найважливіші завдання соціальної і соціально-педагогічної адаптації ВПО полягають у тому, щоб:

- допомогти їм адаптуватися до нових умов проживання;
- активізувати власну участь у подоланні труднощів їхнього життя;
- залучити до активного соціального життя у громаді;
- здійснювати соціальну превенцію.

Функції та завдання соціальних працівників у роботі з мігрантами визначають і основні форми такої роботи:

– Адресно-зорієнтовані: індивідуальна допомога; здійснення індивідуального супроводження у вирішенні актуальних питань та проблем; індивідуальне консультування; лобіювання (представлення) інтересів клієнта у представницьких органах; аутріч-робота (мобільні інтервенції);

– Групові: налагодження групових комунікацій; підтримка утворення груп по інтересам та за принципом земляцтва; тренінгові заняття, групова

терапія; реалізація соціальних, екологічних, культурологічних проєктів; упровадження технологій соціально-педагогічної роботи, адекватних до проблем цільових груп громади тощо.

– Колективні: різні форми згуртування громади у її соціокультурному житті; організація просвітницьких заходів; ініціювання та підтримка разових соціальних акцій і просоціальних ініціатив, добродійної діяльності; обговорення ресурсів громади у реалізації міграційної політики як соціальної; вироблення спільних планів і програм взаємодопомоги тощо [1].

Процес адаптації значною мірою допомагає розвитку особистості, її гармонізації, утворенню нових цінностей і вступу в абсолютно нову фазу соціального життя. На думку дослідників, метою соціально-педагогічної адаптації є розвиток особистості в культурних, економічних, соціально-політичних умовах, що, в першу чергу, означає збільшення потреб, перехід їх з групи «базових» у групу «піднесених», а також підвищення рівня освіти і культури. Саме з цих причин дослідники представляють функціонування соціальної адаптації переважно як позитивний процес, у випадку якщо внутрішні можливості індивіда відповідають зовнішнім вимогам суспільства [59].

Соціально-педагогічна адаптація може здійснюватись у певних видах, а саме це:

1. акомодация – цілковите підпорядкування вимогам навколишнього світу без критичного аналізу;
2. конформізм – примусове підпорядкування вимогам навколишнього світу;
3. асиміляція – добровільне та свідоме прийняття установок та ціннісних орієнтацій навколишнього світу опираючись на солідарність з ним [54].

Аналізуючи структуру явища соціально-педагогічної адаптації науковці виділяють наступні її елементи: соціально-побутову, комунікативну, економічну, регулятивну адаптацію та самореалізацію.

Соціально-побутова адаптація: пристосування особи до нових

можливостей і вимог повсякденного життя, зокрема поліпшення свого стану, забезпечення психологічного благополуччя, відповідність своїм думкам, захопленням та бажанням, стосується передусім людей, які перебувають на лікуванні в рамках реабілітаційних програм у відповідних установах. Це особливо актуально для тих, хто втратив звичайний спосіб життя і відокремлений від своїх рідних.

Комунікативна адаптація: визначає процес пристосування особистості до нових міжособистісних взаємин і стосунків, удосконалення соціальних навичок та компетентності. Особливо це стосується людей із проблемами адиктивної поведінки, які пережили посттравматичний стресовий синдром (ПТСР), екзистенційні труднощі і т. д. Загальна думка полягає в тому, що комунікативна адаптація може бути успішною лише при умові інтеграції особистості в звичайне соціальне середовище, зберігаючи її унікальність та індивідуальність. Соціально-педагогічна адаптація дозволяє людині успішно взаємодіяти в різних сферах соціальних відносин, розширювати коло спілкування і формувати поведінку відповідно до власних потреб і особливостей психічного розвитку.

Економічна адаптація: характерна усім цільовим групам населення та відбувається переважно в нових умовах соціально-економічного життя. Соціально-педагогічна адаптація у цьому напрямку відбувається шляхом надання певних грошових допомог (субсидій, пільг тощо), працевлаштування, підвищення кваліфікацій, перепідготовки, а також надання допомоги у зв'язку з безробіттям та надання соціально-психологічної підтримки та допомоги. Від того наскільки задоволені фізіологічні потреби людини (одяг, якісні харчі тощо) власне і залежить економічна адаптація.

Регулятивна адаптація: пов'язана із циклами життя людей, з їх переходом від одного вікового періоду до іншого, із перебігом різноманітних змін та явищ у житті. Ці процеси сприяють формуванню нових ознак та властивостей особистості, які, в свою чергу, забезпечують гідне життя кожної особи. Загально кажучи, регулятивна адаптація сприяє задоволенню потреб у повазі та безпеці. Важливо відзначити, що соціально-педагогічна адаптація є найбільш

суттєвою, особливо в контексті статеворольових відносин, на різних етапах життя.

Самоактуалізація: визначається ступенем задоволення духовних потреб людини та реалізацією її творчих здібностей. Цей процес передбачає активізацію сильних сторін особистості, самореалізацію в праці чи творчій діяльності, розширення світобачення та вирішення проблем, пов'язаних із існуванням та сенсом життя [57].

Соціально-педагогічна адаптація відіграє ключову роль у процесі соціалізації особистості. Цей процес характеризується успішним прийняттям соціальної ролі та адекватним відображенням своїх соціальних зв'язків і взагалі самої себе. Тому Безпалько О. виділяє такі види соціальної адаптації:

– активна – в процесі людина максимально активно взаємодіє з навколишнім світом, сприяючи його еволюції, змінюючи й удосконалюючи його та долаючи наявні труднощі.

– пасивна – в процесі людина, яка веде себе байдуже та не прагне змінювати навколишнє середовище, проявляє пасивну реакцію на наявні норми, принципи та способи діяльності. У разі зіткнення з труднощами чи екстремними ситуаціями може виникнути соціально-педагогічна дезадаптація, що виявляється у різноманітних формах девіантної поведінки [2].

Важливо також розглянути стадії соціально-педагогічної адаптації (за Я. Щепанським):

1. Врівноваженість – найменший ступінь включення особистості в процеси адаптації до нового соціального оточення. Зазвичай ця фаза пов'язана із розпізнаванням нової ситуації. На початковому етапі новачок ознайомлюється з новим оточенням, уважно вивчає весь колектив загалом і кожного члена індивідуально, налагоджує соціальні контакти та вивчає психологічну атмосферу колективу та її особливості. Ця стадія базується на процесі встановлення «рівноваги» між особистістю та новими умовами.

2. Псевдоадаптація – поєднання зовнішньої адаптації до нових умов з негативним внутрішнім ставленням до цієї адаптації. Людина може

тверджувати, що задовольняється новими правилами, умовами та системами цінностей, але водночас її внутрішній світ або протиставляється цим змінам, або їх повністю заперечує. Це може бути викликано необхідністю уникнути зовнішніх атак або дискримінації, що виникає в разі неузгодженості внутрішніх переконань із зовнішніми вимогами.

3. Пристосування – визнання і подальше прийняття основних цінностей нової ситуації. На цьому етапі взаємні дії індивіда та нового колективу є важливими. Індивід, усвідомлюючи важливість своїх кроків, готовий відмовитися від деяких своїх цінностей та поглядів. Проте важливо відзначити, що свобода вибору і рішення залишається у самого індивіда. Такий підхід визначає взаємодію, де кожна сторона вносить свій внесок у формування нового спільного порозуміння та ціннісних основ..

4. Уподібнення – переорієнтація особистості, зміна її цінностей, норм та правил поведінки, її бачення світу [67].

Зверєва І. виокремлює дві групи проблем у соціально-педагогічній роботі з переселенцями, які потребують негайного вирішення:

– об’єктивні – пов’язані із забезпеченням правової нормативної бази фінансування, матеріального постачання, забезпеченням життєдіяльності переселенців, а також підготовкою штату соціальних працівників;

– суб’єктивні – підтримка правової гідності людини, допомога у «відновленні» функцій в новому мікросоціумі для її успішної самореалізації, забезпеченні умов для формування у особистості соціальних якостей, а також соціально-психологічна підтримка. Важливим є розвиток у вимушених переселенців здатності самостійного вирішення проблем та подолання труднощів [23].

Капська А. виокремлює такі функції соціального педагога, які сприятимуть налагодженню ефективної соціально-педагогічної адаптації з вимушеними переселенцями:

– соціально-побутова – сприяння у наданні необхідної допомоги у поліпшенні житлових умов або забезпеченні житлом, організації нормального

побуту;

- соціально-медична – організація роботи по проведенню профілактики захворювань, співпраця з закладами охорони здоров'я у наданні медичної допомоги;

- соціально-педагогічна – створення сприятливих умов для соціальної адаптації, всебічного розвитку особистості, виявлення та задоволення соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності;

- соціально-психологічна – проведення консультацій, здійснення корекції міжособистісних відносин людей у різних соціальних інститутах, надання допомоги у соціальній реабілітації [24].

Сучасні дослідники у соціальній роботі з мігрантами загалом та в роботі з вимушеними переселенцями зокрема виокремлюють три сфери життя людини, через які відбувається адаптація, пристосування переселенців:

1. Природно-антропологічна сфера – забезпечення механізму територіальної реабілітації та соціальної адаптації на новому місці важливо створити сприятливі умови для переселенця, що включають в себе аспекти, пов'язані з домівкою, природою та системою побутового обслуговування. У цьому контексті важлива підтримка для формування нової ідентичності на новому місці..

2. Агентно-професійна сфера – забезпечення професійної адаптації, шляхом отримання робочого місця та розвитку конкурентоспроможних навичок, представлення їх на ринку праці та збереження фахової трудової практики. У цьому контексті важливе активне співробітництво з службами зайнятості, які займаються працевлаштуванням переселенців.

3. Духовно-культурна сфера – допомагає підтримувати духовні цінності й гідність, зосереджуючись на відновленні та задоволенні духовних, соціокультурних потреб переселенців. Головним завданням їхньої діяльності є сприяння зміцненню та активізації адаптаційного потенціалу особистості, запобіганню негативних впливів на неї, а також забезпеченню охорони та захисту прав в ході взаємодії з цими трьома сферами [57].

Панок В. виділяє наступні напрями адаптації ВПО:

1. Соціальний напрямок (робота здійснюється в контактi з різними відомствами, в тому числі з Пенсійним фондом) містить у собі:

- проведення соціальних консультацій;
- проведення заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестаціонарних умовах;
- соціальна діагностика;
- допомога мігрантам в одержанні пенсій і допомог;
- сприяння організації груп самопомоги і взаємодопомоги;
- виявлення осіб з девіантною поведінкою з числа мігрантів і асоціальних родин;
- профілактика бездомності (включаючи сприяння в одержанні гуртожитку, тимчасового житла чи придбанні власного житла);
- профілактика дитячої безпритульності (включаючи влаштування дітей у дитячі будинки і будинки-інтернати);
- сприяння поверненню майна мігрантів і одержанню ними компенсацій; взаємодія з різними державними установами і громадськими організаціями з питань допомоги мігрантам.

2. Соціально-інформаційний напрям (робота здійснюється в контактi з Держкомстатом та засобами масової інформації):

- інформування мігрантів про діяльність соціальних служб;
- збір інформації про вимушених мігрантів (у тому числі і від самих мігрантів) і її систематизація з метою організації оптимальної соціальної роботи з даною категорією населення.

3. Соціально-психологічний напрям (робота здійснюється в контактi з органами освіти й охорони здоров'я):

- психологічне консультування; психологічна корекція і допомога в соціальній адаптації;
- психологічна допомога в гострих кризових ситуаціях і умовах

після травматичного стресу;

- психопрофілактика стресу;
- проведення психологічних тренінгів; навчання аутотренінгам і психологічній саморегуляції;
- психологічна діагностика розвитку дітей і підлітків з родин переселенців.

4. Соціально-педагогічний напрям (робота здійснюється в контакті з органами освіти, охорони здоров'я і правопорядку):

- проведення консультацій з питань родини і виховання дітей;
- соціально-педагогічна робота з дітьми і підлітками;
- спеціалізована (корекційна) соціальнопедагогічна допомога дітям підліткам, що потребують її;
- соціальнопедагогічна допомога дітям і підліткам, що мають проблеми в навчанні;
- контроль за одержанням освіти дітьми і підлітками з родин вимушених мігрантів;
- професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками і молоддю.

5. Соціально-правовий напрям (робота здійснюється в контакті із судовими і правоохоронними органами):

- захист прав внутрішніх мігрантів;
- надання мігрантам інформації про їхні права й обов'язки;
- соціальноправове консультування.

6. Медико-соціальний напрям (робота здійснюється в контакті зі службами охорони здоров'я):

- медико-соціальне консультування;
- надання долікарняної медичної допомоги;
- сприяння в проведенні диспансеризації; виявлення хронічно хворих і непрацездатних і організація для них спеціалізованих медико-

соціальних консультацій;

- соціально-психіатрична діагностика і допомога;
- надання сприяння в придбанні ліків і інших медичних засобів;
- за необхідності виділення фінансової допомоги на лікування;
- направлення у спеціалізовані медичні установи.

7. Фінансовий напрям – надання стартової допомоги (надання позичок): надання фінансової допомоги на основі принципу індивідуального підходу до кожної конкретної ситуації.

8. Соціально-економічний напрям:

- консультування з соціально-економічних питань;
- надання допомоги в досягненні економічної самостійності;
- сприяння підвищенню рівня доходів мігранта.

9. Матеріальний напрям (робота здійснюється в контакт з громадськими організаціями):

- надання продуктової допомоги продуктами харчування;
- надання речової допомоги;
- надання іншої натуральної допомоги (ліки, будматіали тощо).

10. Соціально-трудоий напрям (робота здійснюється в контакт з і з службами зайнятості населення):

- сприяння в одержанні основної і додаткової роботи;
- сприяння у відкритті власної справи;
- консультування з питань праці, зайнятості і профорієнтації;
- допомога в професійній підготовці і перепідготовці [34].

Отже, соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим завданням, оскільки ці люди часто стикаються з численними труднощами під час зміни свого місця проживання. Цей процес охоплює різні аспекти, такі як соціальна інтеграція, освіта, психологічна підтримка та доступ до медичних послуг.

Ключові аспекти соціально-педагогічної адаптації внутрішньо

переміщених осіб:

– Соціальна підтримка: Надання соціальної підтримки включає в себе роботу з громадою та формування позитивного оточення для внутрішньо переміщених осіб. Це може включати роботу з місцевими громадами, аби зменшити стигматизацію та сприяти взаєморозумінню.

– Освіта: Забезпечення доступу до освіти є ключовим елементом адаптації. Це може включати організацію класів для дітей та дорослих, адаптованих до їхніх потреб, а також психологічну підтримку для учнів.

– Тренінги та навчання навичкам: Надання можливостей для навчання новим навичкам та професійному розвитку може допомогти внутрішньо переміщеним особам відновити економічну стабільність та незалежність.

– Психологічна підтримка: Внутрішньо переміщені особи можуть потребувати психологічної підтримки через стрес, який вони пережили. Проведення консультацій та групових сесій може допомогти їм впоратися з емоційними труднощами.

– Медична допомога: Забезпечення доступу до медичної допомоги та послуг є важливим аспектом адаптації. Це може включати організацію мобільних клінік або забезпечення медичних послуг в тимчасових місцях проживання.

– Робота з сім'ями: Сімейний підхід може бути ефективним у вирішенні проблем ВПО. Робота з батьками та дітьми для підтримки сімейних зв'язків та адаптації може сприяти загальному благополуччю.

Ці заходи вимагають співпраці владних структур, громадських організацій та міжнародних партнерів для успішної соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

1.3. Досвід соціальної-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб у Німеччині

Уряд Німеччини співпрацює з різними громадськими організаціями, міжнародними організаціями та школами для забезпечення належного навчання та соціальної підтримки цим дітям. Одна з ключових організацій, що працюють у цій сфері, - Німецький Червоний Хрест. Вони надають медичну, психологічну та соціальну допомогу дітям, які перебувають у складних умовах.

Освіта є важливим аспектом соціально-педагогічної адаптації. У Німеччині створені спеціальні класи та школи для дітей-біженців та тимчасово переміщених осіб. Ці навчальні заклади пропонують інтенсивне вивчення німецької мови, адаптовану навчальну програму та підтримку вчителів та соціальних працівників.

Крім того, уряд Німеччини розробив різні програми інтеграції для дітей-біженців та тимчасово переміщених осіб, спрямовані на покращення їхнього соціального становища. Ці програми включають різноманітні заходи, такі як психологічна підтримка, соціальна адаптація, культурна освіта та спортивні заходи.

Крім урядових програм, громадські організації та волонтери також грають важливу роль у підтримці соціально-педагогічної адаптації дітей, що є тимчасово переміщеними особами. Вони організують різноманітні діяльності, які сприяють інтеграції та покращують добробут цих дітей.

Варто зазначити, що підходи та програми соціально-педагогічної адаптації можуть різнитися в залежності від регіону в Німеччині та конкретних умов. Проте загальна мета полягає в тому, щоб забезпечити належну підтримку та можливості для дітей, що перебувають у вразливому стані під час воєнного стану.

У Німеччині існує спеціальна програма «WELCOME – діти» (WELCOME - Kinder), яка спрямована на соціально-педагогічну підтримку тимчасово переміщених дітей, які прибули в країну внаслідок війни чи політичної

нестабільності. Програма забезпечує ряд послуг, таких як навчання мові, психологічну та медичну підтримку, адаптаційні курси для батьків та дітей, організацію дозвілля та ігрових занять для дітей тощо.

Крім того, у Німеччині існують такі організації, як «Дитячий фонд ООН» (UNICEF) та «Дитячі села» (Die Arche), які також забезпечують соціально-педагогічну підтримку дітям, що є тимчасово переміщеними особами.

Однак, необхідно зазначити, що адаптація тимчасово переміщених дітей - це довготривалий та складний процес, який потребує індивідуального підходу та уваги до потреб кожної дитини. Важливо забезпечити не тільки матеріальну, але й емоційну та психологічну підтримку, щоб діти могли успішно інтегруватися в нову культурну та соціальну середу.

У Німеччині існують різноманітні дитячі організації, які спрямовані на розвиток і підтримку дітей та підлітків. Ось кілька прикладів таких організацій:

Дитячий Фонд ООН (UNICEF) в Німеччині:

UNICEF є міжнародною організацією, і в Німеччині також існує її відділення. Організація працює на користь дітей у всьому світі, зокрема в області медичного обслуговування, освіти та соціального захисту.

Німецький Червоний Хрест (Deutsches Rotes Kreuz - DRK):

DRK здійснює широкий спектр гуманітарної допомоги, включаючи надання підтримки дітям та молоді. Вони займаються різними проектами, спрямованими на забезпечення безпеки, освіти та медичної допомоги для дітей.

Дитячий фонд Німеччини (Deutsche Kinder- und Jugendstiftung - DKJS):

DKJS є німецькою фондовою організацією, що працює в галузі розвитку дітей та молоді. Вони реалізують проекти в області освіти, культури та соціальної інтеграції.

Дитячий захист (Kinderschutzbund):

Ця організація працює на захист дітей від насильства, забезпечення їхнього благополуччя та розвитку. Вони надають консультації батькам, організують заходи для дітей і підтримують ініціативи, спрямовані на поліпшення умов для дітей.

Молодіжна служба Німеччини (Jugendamt):

Це державне агентство, яке відповідає за дитячий захист та допомогу сім'ям. Вони надають різноманітні послуги, включаючи консультації для батьків, підтримку в умовах дитячих небезпек, а також розгляд справ, пов'язаних із захистом прав та інтересів дітей.

Дитяча ініціатива (Die Kindernothilfe):

Ця організація працює на підтримку дітей у країнах розвиваючого світу, забезпечуючи доступ до освіти, медичної допомоги та соціальної захисту.

Молодіжна організація Німеччини (Jugendorganisation):

Це об'єднання різних молодіжних груп та організацій, яке сприяє участі молоді в громадському житті, розвитку лідерських навичок та соціальній взаємодії.

Дитячий Фонд Арі (Arche Kinderstiftung):

Організація працює на підтримку дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, надаючи їм притулок, освіту та соціальну допомогу.

Бундесвер Дітей та Юнацтва (Bundeswehr der Jugend):

Ця організація зосереджена на військовій молодіжній освіті та навчанні. Вони пропонують програми, які сприяють розвитку лідерських навичок та фізичної підготовки серед молоді.

Шкільні спортивні клуби (Schulsportvereine):

У багатьох німецьких школах діє система шкільних спортивних клубів, які сприяють фізичному розвитку дітей та підтримці спортивної активності.

Дитячий Фонд Фрідріха Еберта (Friedrich-Ebert-Stiftung - FES):

FES працює на підтримку соціальної справедливості та рівних можливостей. Вони розробляють проекти та ініціативи, спрямовані на поліпшення умов життя дітей та молоді.

Дитячий Фонд Германії (Deutsche Kinderhilfswerk):

Ця організація працює на захист прав та інтересів дітей. Вони займаються питаннями освіти, захисту від насильства та соціальної допомоги.

Молодіжна Християнська Асоціація (Christliche Jugendpflege - CJD):

CJD надає різноманітні соціальні та освітні послуги для молоді, включаючи проекти з професійної підготовки та розвитку.

Юнацька Діяльність Німецької Футбольної Асоціації (Jugendförderung des Deutschen Fußball-Bundes - DFB):

Діяльність DFB включає в себе розвиток юнацького футболу та сприяння фізичній активності серед молоді.

Дитячий та Молодіжний Фонд Європи (Kinder- und Jugendhilfswerk Europa):

Ця організація співпрацює з дітьми та молоддю в Європі, надаючи підтримку та розвиваючи проекти в галузі освіти, культури та соціальної інтеграції.

Отже, дитячі організації в Німеччині виконують різноманітні завдання та функції для покращення умов життя та розвитку дітей та молоді. Ось загальний огляд того, що вони можуть робити:

- Освіта та розвиток. Багато організацій зосереджені на розвиток освіти серед дітей. Це може включати підтримку освітніх програм, надання шансів для професійного розвитку та організацію тренінгів і семінарів.

- Соціальна підтримка. Організації працюють на захист прав та благополуччя дітей, надаючи соціальну підтримку, консультування та захист від насильства.

- Забезпечення медичної допомоги. Деякі організації спрямовані на забезпечення доступу до медичної допомоги та розвитку здоров'я дітей.

- Фізична активність та спорт. Організації можуть пропагувати фізичну активність та спорт серед дітей, сприяючи їхньому фізичному розвитку та добробуту.

- Лідерство та соціальна інтеграція. Деякі організації сприяють розвитку лідерських навичок та соціальній інтеграції через програми та проекти, спрямовані на побудову позитивних взаємодій та співпрацю.

- Гуманітарна допомога. Організації можуть брати участь у гуманітарних програмах, зокрема, у випадках конфліктів чи природних катастроф, для

надання допомоги дітям та сім'ям в уразливих ситуаціях.

– Сприяння культурному розвитку. Деякі організації можуть організовувати культурні події, мистецькі програми та інші ініціативи для розширення горизонтів дітей та розвитку їхніх творчих здібностей.

Ці організації працюють у співпраці з урядовими установами, школами, громадськими організаціями та іншими партнерами для досягнення своїх цілей та створення позитивного впливу на життя дітей.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ

2.1 Методика дослідження соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у місцях тимчасового перебування

Відповідно до теоретичної частини, соціально-педагогічну адаптованість ми визначаємо, як здатність особи або групи осіб успішно і ефективно функціонувати в соціальному та педагогічному середовищі. Це означає, що людина або група може успішно взаємодіяти з оточуючими, а також адаптуватися до особливостей педагогічного процесу.

Соціальна адаптованість включає в себе здатність взаємодіяти з іншими членами суспільства, адекватно реагувати на соціальні ситуації, розуміти соціальні норми і правила, а також успішно використовувати їх в своєму житті.

Педагогічна адаптованість означає здатність успішно і ефективно пристосовуватися до освітнього середовища. Це включає в себе здатність засвоювати навчальний матеріал, розуміти вимоги навчальних завдань, пристосовуватися до методів викладання і взаємодіяти з педагогічним колективом та спільнотою.

У параграфі 1.2. ми визначили основні компоненти соціально-педагогічної адаптованості. Підбір методів здійснювався з урахуванням зазначених показників.

На першому етапі дослідження ми провели діагностику, аналіз та оцінку психо-емоційного стану та бажання до соціалізації.

Мета діагностики – визначити рівень стресу та дезадаптації тимчасово переміщених дітей-українців.

Дослід відбувався за допомогою проведення опитувань та методик

вивчення повсякденного стресу та готовності до вирішення критичних ситуацій та спостереження:

- Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (Додаток А) [23 с. 12-15];
- Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації (Додаток Б) [23 с. 15-18];
- Дослідження врівноваженості особистості (Додаток В) [23 с. 40-42];
- Методика 20-ти відповідей («Хто я?») (Додаток Г) [23 с. 104-106];
- Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях (Додаток Г) [23 с. 112-115].

У опитуваннях прийняли участь 172 дитини з ї що переміщенні до м. Віттенберг, Німеччина з різних міст України.

Першим методом діагностики ми використали опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (за В. Бойко) (Додаток А).

Для того щоб змінити риси характеру, які провокують розвиток дезадаптивної, стресової поведінки, потрібно дізнатись, як людина реагує на стрес, наскільки схильні піддаватися впливу стресогенних чинників. Це дасть змогу визначити, до якого типу людей належить саме цей респондент.

Установлено, що певний стереотип поведінки, так називаний тип А, зумовлює схильність до різних захворювань і що саме певні риси характеру й погляди людини на життя стають першопричиною стресових симптомів. Водночас у людей типу В рідше виникають психологічні проблеми в процесі взаємодії з іншими. Характерними особливостями особистостей типу А є те, що вони агресивні й запальні, швидко розмовляють, нетерпляче слухають; багато хто з них різко рухається, відчуває швидкоплинність часу, нетерплячий, орієнтується на успіх, гостроконкурентний. Особистості типу В вирізняються, навпаки, браком агресивності в міжособових стосунках, їм притаманне відчуття повільності плину часу; вони зазвичай не схильні до змагання, розслаблені, неспішні, мають спокійний характер.

Оскільки всі люди різні, то, зрозуміло, не може бути й абсолютно

правильних або абсолютно неправильних відповідей на те чи інше запитання цього тесту. Травмувальна ситуація для однієї людини не є такою для іншого. Проте ніхто, яким би бадьорим він не почувався після стресу, не зможе дотримуватися більшості стереотипів поведінки типу А і при цьому тривалий час зберігати здоров'я.

Люди типу А страждають від значно більшої кількості стресових симптомів і хворіють частіше, ніж люди типу В. Поведінка людей, які належать до типу В або АВ, дає їм змогу досягати цілей, бути активними, продуктивно працювати і виконувати те саме, що й люди типу А, але без ворожої агресивності, зайвого нетерпіння, з більш високими результатами досягати бажаного, зберігаючи при цьому самоопанування і здатність розслаблятися (а цього може навчитися кожна людина, якщо поставить перед собою таку мету). Змінивши стереотипи поведінки, характерні для типу А, і змусивши себе засвоїти більше рис, властивих типу В, людина менше хворітиме, а її життя стане більш радісним і незалежним, вільним від стресів» [23 с. 12-15].

За результатами опитування ми визначили, що 49% респондентів відносяться до типу А, 31% - до типу В, а лише 20% мають змішений тип АВ.

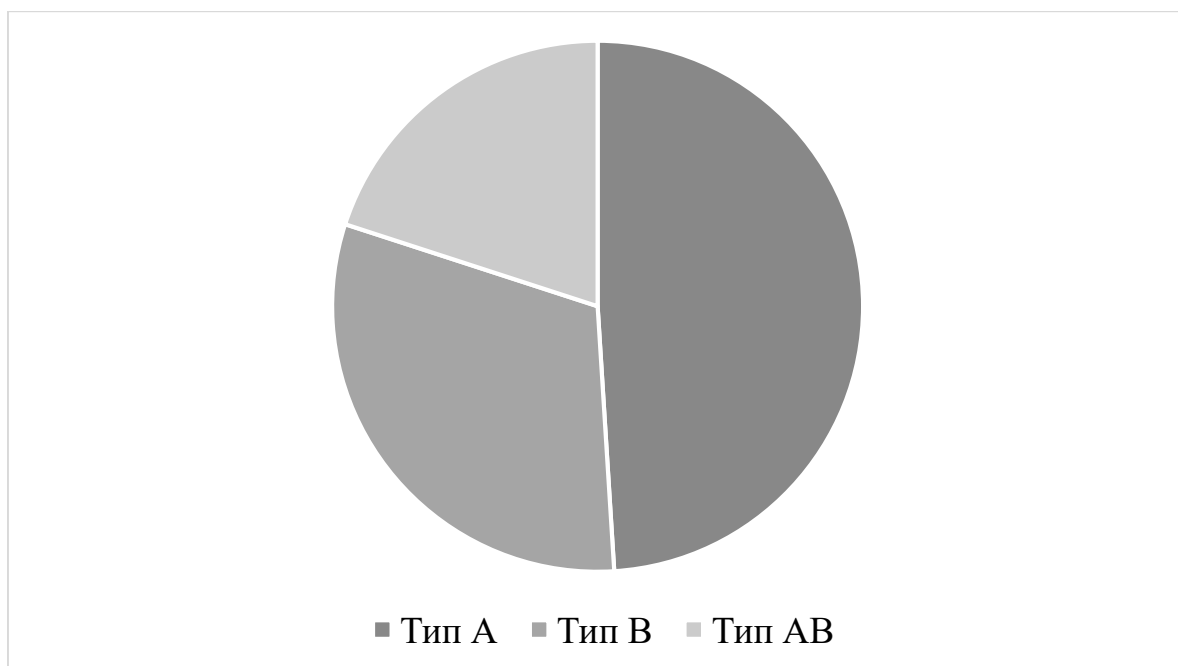

Рисунок 2.1.1 – Результати опитування самодіагностики.

Наступною методикою діагностика була методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації (за Д. Холмс і К. Раге) (Додаток Б).

«Американські вчені Д. Холмс і К. Раге з огляду на результати свого експериментального дослідження дійшли висновку, що наслідки стресу для особистості визначаються не лише її індивідуальними особливостями, а й частотою і силою впливу самих стрес-чинників. Для визначення стресової завантаженості людини дослідники склали шкалу, де кожній важливій життєвій події відповідає певна кількість балів залежно від ступеня її стресогенності» [23 с. 15].

За результатами опитування ми визначили, що 7% респондентів, на жаль, відносяться до найнебезпечнішого рівня стресогенності, 57% – до вразливого, 34 – до межового рівня, і 2% мають високий рівень стресостійкості.

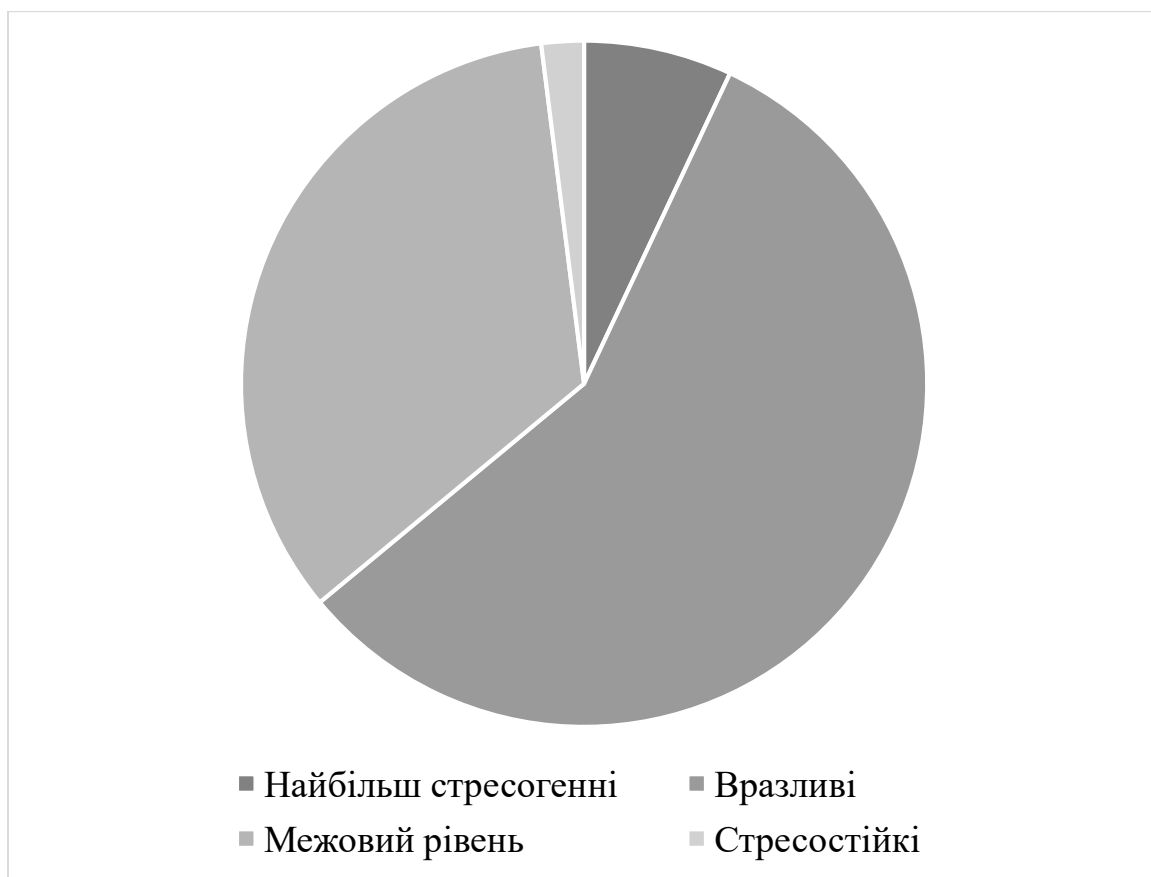

Рисунок 2.1.2 – Результати опитування стресостійкості та соціальної адаптації.

Наступною методикою було дослідження врівноваженості особистості

(за О. Главник) (Додаток В).

«Спокій і гармонія визначаються не відсутністю проблем, а тим, як ми сприймаємо приємні і неприємні події життя. Більшість прикрих відчуттів, роздратування і незадоволеність собою виникають через те, що наша реакція часом буває надмірною і не цілком адекватною події, яка їх породила. Відповівши на запитання цього тесту, випробуваний зможе довідатися, чи має він право вважати себе врівноваженою людиною» [23 с. 15].

За результатами тестування лише 2% респондентів виявились спокійними людьми, 37% - знервовані, а 61 – на межі нервового зриву або вже в кризовому стані.

Рисунок 2.1.3 – Результати опитування врівноваженості особистості.

Методика 20-ти відповідей («Хто я?») (Додаток Г) допомогла нам визначити відчуття респондентів свого власного «Я» у новому світі та житті.

За результатами опитування ми визначили, що у стресовій ситуації у респондентів переважають «соціальне Я», що показує місце у групі та соціальну роль – 39%, та «фізичне Я», що демонструє особистість через час та простір – 51%. «Рефлексивне Я» та «трансцендентальне Я», що показують особливості характеру та індивідуальні стилі поведінки майже не фігурують у відповідях – 6% та 4 % відповідно.

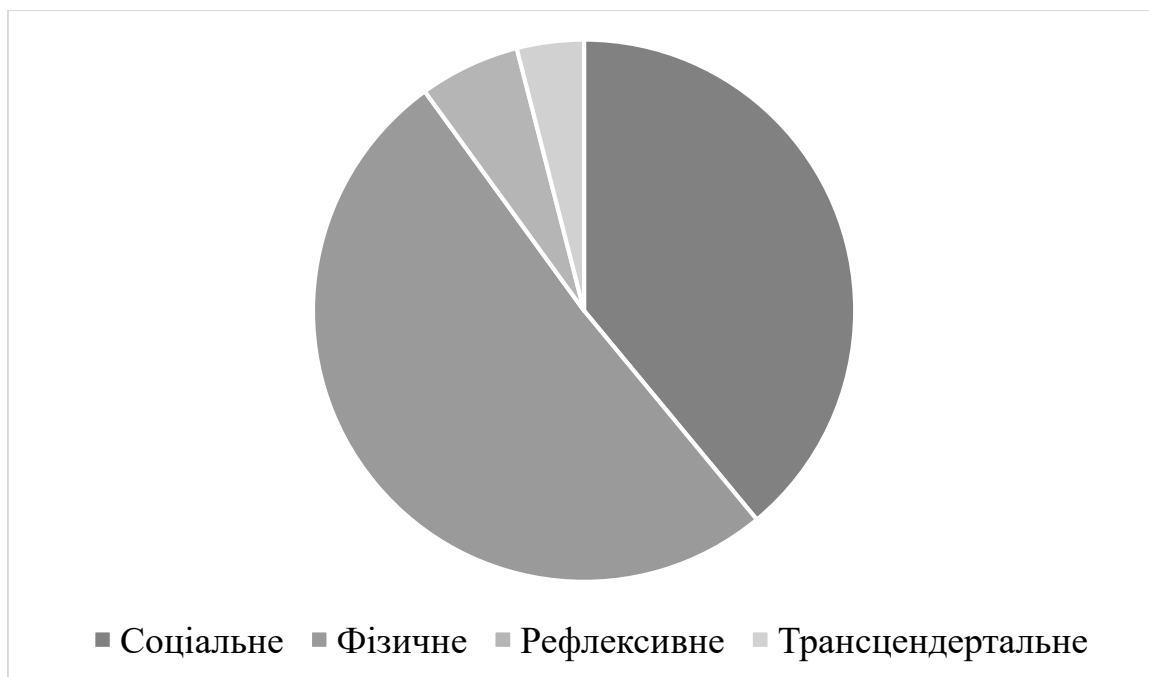

Рисунок 2.1.4 – Результати опитування відчуття до власного Я.

Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях (автори С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер) стала завершальною у нашому дослідженні соціальної дезадаптації та пригнічених станів у ВПО.

«Масштаб негативних наслідків стресів і криз для членів сім'ї залежить від того, чи адекватна їхня поведінка з подолання (копінг).

Неконструктивні копінг-стратегії (наприклад, за типом утікання-ухиляння), а також їх невелика кількість є психологічними чинниками, що спричиняються до виникнення стресу. Методика, яку ми пропонуємо для визначення домінуючих копінг-стресових поведінкових стратегій, – це адаптований варіант копінг-стресової методики, розробленої американськими вченими, і включає перелік заданих реакцій на стресові ситуації» [23 с.112].

При обробці результатів тестування ми дійшли до висновку, що більшість людей в кризовій ситуації схильні до емоційного копінгу – 56%, копінг вирішення проблеми використовує також значна частина – 33%, а от копінг-унікнення задіюють лише – 11% респондентів.

Рисунок 2.1.6 – Результати опитування копінг-поведінки.

Отже, загалом можна інтерпретувати методики наступним чином: ми маємо початкові показники, що позначені загальним відсотком респондентів, висвітлені в таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Показники початкового рівня соціально-педагогічної адаптованості українських дітей

№	Критерій	Відсоткова кількість осіб
1.	Задоволеність своїм положенням у соціокультурному середовищі	20%
2.	Свідоме підтримання норм та традицій соціокультурного середовища	61%
3.	Проінформованість про нове соціокультурне середовище	5%
4.	Зміни у системі соціальної взаємодії	10%
5.	Самореалізація	10%
6.	Готовність до протидії новим життєвим викликам та стресовим ситуаціям	73%

За результатами першого етапу дослідження можна визначити, що більшість тимчасово переміщених українських дітей сприймають себе в новому соціокультурному середовищі не достатньо впевнено, відчувають значні зміни в системі взаємодії з соціумом та знижений потенціал самореалізації. В той же час вони свідомо сприймають норми традиції нового місця для життя та підкорюються нормам соціокультурного середовища.

2.2. Програма соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині

Розробка програми соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині включає в себе розробку конкретних заходів та стратегій для підтримки дітей у новому оточенні.

Вивчення питання соціально-педагогічної адаптації в місцях тимчасового перебування, виділення її сутнісних та змістових характеристик, здійснене нами в параграфах 1.1. та 1.2. Проведене нами дослідження з параграфу 2.1. стало підґрунтям для розробки програми соціально-педагогічної тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині.

Другий етап нашого дослідження передбачав розробку програми соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей.

Мета програми: є створення сприятливого середовища для тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині з метою їхньої успішної інтеграції та адаптації в новий соціокультурний контекст.

Завдання програми:

- Забезпечення якісної освіти та підтримка активного навчання.
- Розвиток мовних навичок та адаптація до освітньої системи.
- Забезпечення доступу до медичних послуг та психологічної підтримки.
- Розвиток здоров'я та психологічного благополуччя дітей.

- Формування позитивних взаємин з місцевою спільнотою та іншими дітьми.
- Організація заходів для культурної адаптації та взаєморозуміння.
- Сприяння розвитку комунікаційних та соціальних навичок.
- Забезпечення уміння взаємодії та співпраці в групі.
- Залучення сімей до процесу адаптації та надання необхідної інформації та підтримки.
- Систематичний моніторинг успішності та прогресу дітей.
- Оцінка ефективності програми та внесення необхідних корекцій.
- Сприяння розвитку творчих та фізичних здібностей через художні та спортивні заходи.

Програма спрямована на забезпечення повноцінного розвитку дітей, зокрема в галузі освіти, фізичного та психосоціального благополуччя. Після проходження програми, часники мають отримати ряд компетентностей, які сприятимуть їхній успішній інтеграції та самостійному функціонуванню в новому соціальному середовищі. Ключові компетентності представлені у таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1

Ключові компетентності, які одержать діти-біженці після участі у програмі

	Ключові компетентності	Компоненти
1.	Мовні компетентності	Мовна адаптація: Засвоєння мови країни перебування для ефективної комунікації та навчання.
2.	Освітні компетентності	Навчання та Розвиток: Розвиток навчальних навичок та умінь, адаптація до освітнього середовища.
3.	Соціальні та культурні компетентності	Соціальна інтеграція: Взаємодія з місцевою спільнотою, розвиток соціальних навичок та умінь.

Продовження таблиці 2.2.1

4.		Культурна адаптація: Розуміння та прийняття місцевої культури, створення атмосфери взаєморозуміння.
5.	Психосоціальні компетентності	Психічне благополуччя: Розвиток стресостійкості, адаптація до нових умов та подолання психологічних труднощів. Спілкування та Конфліктність: Вивчення способів ефективного спілкування та вирішення конфліктів.
6.	Творчі та фізичні компетентності	Творчість: Розвиток творчих здібностей через художні та культурні заходи. Фізична активність: Сприяння здоров'ю та розвитку фізичних навичок.

Етапи програми:

Тиждень 1-2: Адаптація та Знайомство

День 1-2: Прибуття та Реєстрація

- Огляд правил та розпорядку дня.
- Знайомство з основними представниками програми.

День 3-5: Оцінка та Планування

- Медична оцінка та консультація з психологом.
- Організація групового сесійного планування.

День 6-10: Мовні та Освітні Заходи

- Уроки мови та культурні вивчення.
- Підготовка індивідуальних навчальних планів.

Тиждень 3-4: Інтеграція та Розвиток

День 11-15: Освітні Заходи та Розваги

- Запуск освітніх заходів, включаючи інтерактивні уроки та групові

проекти.

- Організація екскурсій для ознайомлення з місцевою культурою.

День 16-20: Соціальна Інтеграція

- Групові відвідування місцевих заходів та спільнотних подій.
- Знайомство з місцевими дітьми та організація спільних ігор.

Тиждень 4-5: Психосоціальна Підтримка та Завершення

День 21-25: Психосоціальна Підтримка

- Індивідуальні консультації з психологом та групові сесії.
- Проведення спеціальних психологічних тренінгів.

День 26-30: Завершальні Заходи та Оцінка Прогресу

- Проведення заходів для вражень та відзначення досягнень.
- Оцінка прогресу та розробка рекомендацій для подальшого розвитку.

Після впровадження усіх заходів, ми маємо отримати такі орієнтовні результати, які зазначені в таблиці 2.2.2.

Таблиця 2.2.2

Орієнтовні після впровадження програми соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині

№	Загальний результат	Очікувані показники
1.	Мовні Результати:	Досягнення рівня комунікативної компетентності у новій мові. Здатність спілкуватися та виражати свої думки в іншій мові.
2.	Освітні Результати:	Підвищення успішності в навчанні та досягнення поставлених освітніх цілей. Засвоєння основних навчальних матеріалів та вміння застосовувати їх у практиці.
3.	Соціальні та Культурні Результати:	Створення позитивних взаємин з місцевою спільнотою та іншими дітьми. Збагачення культурного досвіду та розуміння

Продовження таблиці 2.2.2

		різних аспектів місцевої культури.
4.	Психосоціальні Результати:	Зниження рівня стресу та покращення психічного благополуччя. Сприяння психологічній стійкості та умінням впоратися з новими труднощами.
5.	Творчі та Фізичні Результати:	Розвиток творчих та фізичних здібностей через участь у художніх та спортивних заходах. Збереження та підтримка фізичного здоров'я дітей.
6.	Самоосвітні та Саморозвиткові Результати:	Збільшення рівня самостійності та виявлення ініціативи. Розвиток навичок самоосвіти та саморозвитку.
7.	Співпраця та Комунікація:	Розвиток навичок ефективної комунікації та взаємодії в групі. Успішна співпраця та вирішення конфліктів.

Цей графік може бути адаптований відповідно до конкретних обставин та потреб учасників програми. Важливо забезпечити психологічну та соціальну підтримку протягом всього періоду адаптації.

Отже, розроблена нами програма соціально-педагогічної адаптації включила в себе ряд заходів, які проявлялися в засвоєнні нових знань, умінь, та орієнтацій стосовно нового місця та умов життя, соціально-правової сфери і самостійності, вона включала в себе теоретичні форми роботи з метою підвищення у учасників рівня адаптації та готовності до самостійного життя у нових умовах.

2.3. Рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у інших країнах

Соціально-педагогічна адаптація тимчасово переміщених українських дітей у інших країнах може бути складною задачею, оскільки ці діти знаходяться в новому оточенні, мовному середовищі та культурі. Соціальні педагоги можуть грати ключову роль у сприянні їхній успішній адаптації.

На основі проведених нами досліджень, ми зробили практичні рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених українських дітей у інших країнах:

Сприяти взаєморозумінню мов та культур:

- Забезпечте дітям можливість вивчення нової мови, пропонуючи курси або індивідуальні уроки.
- Організуйте культурні заходи, щоб діти могли взаємодіяти із своїми світовими та місцевими однолітками.

Підтримка психосоціального стану:

- Створіть сприятливу атмосферу для вислуховування та розмов про їхні досвіди та емоції.
- Організуйте групи підтримки для дітей, де вони можуть ділитися своїми враженнями та отримувати психологічну допомогу.

Підтримка навчання та освіти:

- Надайте допомогу у визначенні навчальних потреб і розробці індивідуальних планів навчання.
- Сприяйте інтеграції дітей у місцеві навчальні заклади, надаючи необхідну підтримку та консультації вчителям.

Забезпечення доступу до соціальних послуг:

- Інформуйте сім'ї про доступні соціальні та медичні послуги у новому місці проживання.
- Взаємодійте з місцевими службами соціального забезпечення для

забезпечення підтримки у справах життя.

Розвиток міжкультурної компетентності:

- Навчайте дітей та їхніх батьків місцевим культурним особливостям та нормам.

- Створіть програми для підтримки взаємодії між різними культурами та підвищення міжкультурної свідомості.

Організація дозвілля та інтеграція в громадське життя:

- Підтримуйте участь дітей у спортивних, художніх та інших громадських заходах.

Співпраця з місцевими громадськими організаціями:

- Встановлення партнерства з громадськими організаціями, які надають підтримку переселенцям, може допомогти розширити спектр послуг та ресурсів для дітей та їхніх сімей.

- Сприяйте залученню батьків та дітей до місцевих ініціатив та громадських організацій.

Створення програм волонтерства:

- Організація програм волонтерства може забезпечити додаткову допомогу для дітей, допомагаючи їм адаптуватися до нового оточення та розвивати соціальні зв'язки.

Підтримка батьків:

- Надання порад та консультацій батькам щодо виховання у нових умовах.

- Організація груп для батьків, де вони можуть обмінюватися досвідом та підтримувати один одного.

Створення інклюзивних освітніх середовищ:

- Забезпечення доступу до освітніх можливостей для всіх дітей, враховуючи їхні особливі потреби.

- Взаємодія з учителями та шкільним персоналом для створення підтримуючого навчального середовища.

Організація тематичних заходів та тренінгів:

– Проведення заходів, спрямованих на підвищення міжкультурної чутливості та розуміння серед місцевого населення.

Моніторинг та оцінка прогресу:

– Регулярний моніторинг соціально-педагогічної адаптації дітей для визначення прогресу та виявлення можливих проблем.

– Постійна взаємодія із сім'ями та залучення їх до процесу адаптації.

Організація менторингу:

– Створення системи менторства, де досвідчені діти або дорослі надають допомогу новоприбулим у вирішенні питань адаптації.

Розвиток мовних навичок:

– Забезпечення можливостей для вивчення мови через інтенсивні курси, консультації та використання мовних додатків.

Участь у проектах з взаємодії із громадою:

– Залучення дітей до участі в громадських проектах та ініціативах може сприяти їхньому відчуттю приналежності та покращити їхні соціальні навички.

Організація тренінгів для вчителів та співробітників шкіл:

– Надання інформації та інструментів для вчителів і шкільного персоналу щодо роботи з дітьми з іншого культурного середовища.

Сприяння самоідентифікації та саморозвитку:

– Заохочення дітей до виявлення своїх інтересів, хобі та власної ідентичності.

– Створення умов для розвитку та підтримки індивідуальних талантів.

Використання інноваційних технологій:

– Залучення до вивчення через онлайн-ресурси та інтерактивні платформи може полегшити процес навчання та комунікації.

Робота з травмами та стресом:

– Організація групових або індивідуальних сесій психологічної підтримки для дітей, які можуть переживати стрес або травматичні події.

Підтримка планування майбутнього:

– Сприяння обговоренню та розробці планів майбутнього, включаючи

вибір професійного шляху та навчання.

Отже, загальна мета соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщени українських дітей полягає в створенні сприятливого середовища, де діти відчують підтримку та можливості для розвитку у новому оточенні.

Ці рекомендації спрямовані на створення повноцінного, інклюзивного та підтримуючого середовища для тимчасово переміщених дітей, де вони можуть розвиватися фізично, соціально та емоційно.

Суттєво важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечити гнучкість у підході до їхньої підтримки. Ключовим є підтримка, розуміння та створення сприятливого середовища, в якому діти можуть відчувати себе безпечно та підтримано.

ВИСНОВКИ

Проблема соціально-педагогічної тимчасово переміщених українських дітей у Німеччині має комплексний характер, є надзвичайно актуальною в умовах російської агресії, вимагає особливої уваги з огляду на велику кількість дітей, які потребують додаткової соціалізації, соціальної допомоги та підтримки, що і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених осіб у місцях тимчасового перебування».

1. Біженці - це люди, які залишають свої рідні країни через страх політичного переслідування, війни, природні катастрофи чи інші загрози для свого життя та безпеки. Основні особливості біженців включають:

- Необхідність захисту
- Статус правової визначеності
- Тимчасове проживання
- Потреби в основних послугах

Ці аспекти підкреслюють складність та важливість роботи з біженцями для забезпечення їхньої безпеки та інтеграції в нове середовище.

2. Соціально-педагогічна адаптація тимчасово переміщених осіб є важливим завданням, оскільки ці люди часто стикаються з численними труднощами під час зміни свого місця проживання.

Ключові аспекти соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщених осіб:

- Соціальна підтримка.
- Освіта.
- Тренінги та навчання навичкам.
- Психологічна підтримка.
- Медична допомога.
- Робота з сім'ями.

Ці заходи вимагають співпраці владних структур, громадських

організацій та міжнародних партнерів для успішної соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

3. Дитячі організації в Німеччині виконують різноманітні завдання та функції для покращення умов життя та розвитку дітей та молоді. Ось загальний огляд того, що вони можуть робити:

- Освіта та розвиток.
- Соціальна підтримка.
- Забезпечення медичної допомоги.
- Фізична активність та спорт.
- Лідерство та соціальна інтеграція.
- Гуманітарна допомога.
- Сприяння культурному розвитку.

Ці організації працюють у співпраці з урядовими установами, школами, громадськими організаціями та іншими партнерами для досягнення своїх цілей та створення позитивного впливу на життя дітей.

4. На першому етапі дослідження ми провели діагностику, аналіз та оцінку психо-емоційного стану та бажання до соціалізації на базі загальноосвітнього навчального закладу в м. Віттенберг, Німеччина. В програмі прийняли участь 172 дитини.

Дослід відбувався за допомогою проведення опитувань та методик вивчення повсякденного стресу та готовності до вирішення критичних ситуацій та спостереження:

- Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації.
- Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації.
- Дослідження врівноваженості особистості.
- Методика 20-ти відповідей («Хто я?»).
- Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях.

За результатами першого етапу дослідження можна визначити, що більшість дітей сприймають себе в новому соціокультурному середовищі не достатньо впевнено, відчувають значні зміни в системі взаємодії з соціумом та

знижений потенціал самореалізації. В той же час вони свідомо сприймають норми традиції нового місця для життя та підкорюються нормам соціокультурного середовища.

5. Другий етап нашого дослідження передбачав розробку програми соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщени українських дітей у Німеччині. Програма розрахована на 30 днів.

Розроблена нами програма соціально-педагогічної адаптації включила в себе ряд заходів, які проявлялися в засвоєнні нових знань, умінь, та орієнтацій стосовно нового місця та умов життя, соціально-правової сфери і самостійності, вона включала в себе теоретичні форми роботи з метою підвищення у учасників рівня адаптації та готовності до самостійного життя у нових умовах.

6. На основі проведених нами досліджень, ми зробили практичні рекомендації для соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної адаптації тимчасово переміщени українських дітей у інших країнах.

Загальна мета соціально-педагогічної адаптації полягає в створенні сприятливого середовища, де діти відчують підтримку та можливості для розвитку у новому оточенні.

Ці рекомендації спрямовані на створення повноцінного, інклюзивного та підтримуючого середовища для тимчасово переміщених дітей, де вони можуть розвиватися фізично, соціально та емоційно.

Суттєво важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечити гнучкість у підході до їхньої підтримки. Ключовим є підтримка, розуміння та створення сприятливого середовища, в якому діти можуть відчувати себе безпечно та підтримано.

Регулярне впровадження розробленою нами програми, а також дотримання наших рекомендацій якісно покращить соціально-педагогічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб у місцях тимчасового розміщення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. Монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
2. Алмаші І. М., Алмаші М. М. Еволюція визначення поняття «біженець». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 63-69.
3. Аналітична записка Центру економічної стратегії «Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути?». URL: <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/> (дата звернення: 10.08.2023).
4. Беспалова О. І. Особливості визначення прав біженців у міжнародному законодавстві. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : міжнар. наук.практ. конф. (м. Ужгород, 20 квітня 2017 року)*. Ужгород, 2017. С. 10-19.
5. Беспалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
6. Біженці та діти-мігранти. ЮНІСЕФ. URL: <http://surl.li/ogpwl> (дата звернення: 15.08.2023).
7. Блінова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Вип. 3(1). 2016. С. 111-117.
8. Блинова О. Є. Психологічні чинники стресу акультурації. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України*. 2010. № 3/LXXXX, квітень. С. 12-16.
9. Бойченко А. В. Психологічні особливості становлення автономності особистості в умовах війни. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка»*. 2021. №1 (01). С. 125-128.

10. Васильєв В. В. Соціальна адаптація особистості до професійної діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2006. Вип. 14. С. 215-221.
11. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. Збірник тез II Міжнародно ї наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 21-22 квітня. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 3-5.
12. Верховод О. Психологічні складнощі адаптації за кордоном / Евакуація. City. URL: <https://evacuation.city/articles/235924/tut-vsechuzhe-hochu-dodomu-psihologichni-skladnoschi-adaptacii-za-kordonom>. (дата звернення: 15.08.2023).
13. Волков Д. С., Абатурова О. А. Особливості просоціальної поведінки в умовах воєнного стану. *Science of XXI century: development, main theories and achievements*. 2022. С. 12-15.
14. Городецький О. О. Міжнародні стандарти захисту біженців та їх основоположні принципи. *Право та державне управління*. 2020 р. № 2. С.62-68
15. Дуб В. Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2021. Вип. 49. С. 61-71.
16. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
17. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України. ВВР. 2012. № 16. ст.146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
18. Про боротьбу з тероризмом: Закон України. ВВР, 2003. № 25, ст.180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
19. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово

- окупованій території України: Закон України. ВВР, 2014. № 26, ст.892.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
20. Захистити права дітей-біженців з України. URL: <https://adcmemorial.org/uk/crossborderchildhoodua/> (дата звернення: 10.08.2023).
21. Зверева І. Д., Безпалько О. В., Харченко С. Я. та ін. Соціальна робота в Україні: навч. посібник/ за заг.ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. іїв.: Науковий світ, 2003. 233 с.
22. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр учб. л-ри, 2011. 488 с.
23. Кляпець О. Я., Лазоренко Б. П., Лепіхова Л. А., Савінов В. В. Методики вивчення повсякденного стресу і способів розв'язання кризових життєвих ситуацій / за ред. Т. М. Титаренко. Київ: Міленіум, 2009. 120 с.
24. Конвенція «Про статус біженця». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 10.08.2023).
25. Коробка І., Павлюк В. Організаційно-правові засади соціального захисту переселенців як основа реалізації соціальної політики держави, механізми формування соціально-ефективної державної економічної політики в умовах демократизації суспільства. 2015. № 4. 144 с.
26. Литовченко О. В. Організаційно-педагогічні умови соціальної адаптації учнів 5–9 класів у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2004. 19 с.
27. Лунченко Н. В., Мельник А. А., Панок В. Г., Ткачук І. І. Діяльність психологічної служби у системі освіти з надання допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (за результатами моніторингу). Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 105 с.

28. Малиновська О. А. Регулювання проблеми біженців у країнах Західної Європи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 1. С. 119-128.
29. Міграційне право України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова; МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2016. с. 95.
30. Нестайко І., Сеньовська Н. Соціальна адаптація дітей-біженців у результаті війни в польському суспільстві. *III Міжнародна наукова конференція «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи : історичні та психологічні наслідки»*. 2023. С. 19-21.
31. Нестеренко М. О. Роль особистісних ресурсів у адаптації вимушених переселенців до нових умов життя. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка»*. 2021. № 1(01). С.200-202.
32. Павлова В. О. Біженці як правова фігура в сьогоденній політиці України. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 218-224.
33. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні: метод. рек. Київ : Агенство «Україна». 2014. 48 с.
34. Пришляк О. Ю. Соціально-педагогічна підтримка дітей та молоді у Федаративній Республіці Німеччина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. №26. С. 173-177
35. Пуздряч Ю. М. Методи і засоби психологічної допомоги вимушеним переселенцям. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 34 с.
36. Свій серед чужих: психологічна адаптація в чужій країні. URL: <https://holdyou.net/news/psihologicheskaya-adaptaciya-v-chuzhoj-strane> (дата звернення: 10.08.2023).
37. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності. Харків : Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 321 с.
38. Синковець Н. І. Аналіз основних теорій міжнародної міграції в сучасному економічному просторі. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 7. С. 1-19.

39. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4(1). С. 1-11.
40. Соціальна адаптація і реабілітація. *Політологія бібліотека*. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12109.html> (дата звернення: 10.08.2023).
41. Степаненко Л. В. Особливості взаємозв'язку адаптивних властивостей та механізмів психологічного захисту у переселенців. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: зб. наук. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р.* Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». 2021. С. 206-210.
42. Субашкевич І. Р., Шпагіна А. Д. Дослідження соціально-психологічних настроїв українців у період війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 116-122.
43. Сутність і зміст соціальної адаптації. *ALEXUS*. 2021. URL: <https://alexus.com.ua/sutnist-i-zmist-socialno%D1%97-adaptaci%D1%97/> (дата звернення: 10.08.2023).
44. Сушик І., Карпінчук Л. Міграція: проблеми адаптації і світової безпеки. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. С. 274-278.
45. Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан та перспективи. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. № 11. С. 102-105.
46. Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право: навчальний посібник; за заг. ред. А. С. Овчаренко. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
47. Тиндик Н. П. Еволюція статусу біженця у міжнародно-правовій практиці. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2007. № 4. С. 61-70.
48. Трибрат Т. А., Шуть С. В., Сакевич В. Д. Біженці, мігранти та переміщені

особи під час війни: виклики для систем охорони здоров'я та громадського здоров'я. *Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності системи громадського здоров'я в Україні в мирний час та під час війни: колективна монографія* / за заг. ред. проф. Ждана В. М. та проф. Голованової І А., Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2022. С. 23-31.

49. Трубавіна І. М., Куратченко І. Є. Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи: метод.рекоменд. Харків : ХНПУ, 2017. 28 с.
50. Трубавіна І. Спектр проблем біженців в Україні в війні 2022 року: акценти і спостереження. *Збірник тез II Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 21-22 квітня.* Тернопіль : ФОП Паляниц В. А, 2022. С.29-31.
51. Barbara Harrell-Bond, Richard Bailey. *Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees.* September 1989. 440 p.
52. Cristina Churruca Muguruza, Patricia García Amado. Internally Displaced Persons: A Vulnerable Group in Need of Protection. *Current and Future Developments in Law.* January 2017. Vol. 1. P. 316-333.
53. Débora B. Maehler, Alexandra Shajek, Heinz Ulrich Brinkmann. *Diagnostik bei Migrantinnen und Migranten.* 2018. 404 p.
54. Friedrich Heckmann. *Integration von Migranten: Einwanderung und neue Nationenbildung (German Edition).* 2015. 328 p.
55. International Committee of the Red Cross. URL: http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/refugees_displaced_persons?OpenDocument (дата звернення: 10.08.2023).
56. Lai K., Toliashvili B. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia. *Social Work and Social Policy in Transition.* 2010. Vol. 1, Issue 2. P. 92-118.
57. UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. URL: <http://surl.li/ogqfe> (дата звернення: 14.07.2023).
58. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). Internally Displaced People. URL: <http://surl.li/ogqfj> (дата звернення: 14.07.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (автор В.В. Бойко)

Інструкція до тесту

За допомогою цифрового ряду визначте, якою мірою зміст кожної наведеної в опитувальнику фрази збігається з Вашою думкою, позицією. Цифра «1» означає, що Ви фактично не згодні з твердженням, «5» – повністю згодні. Підходящу для Вас цифру обведіть кружечком. Завершуючи роботу, визначте суму балів.

Опитувальник для визначення типу поведінки під час стресів

1.	Я завжди серджусь або відчуваю роздратування, якщо змушений(-а) стояти в черзі більш як 15 хвилин.	1	2	3	4	5
2.	Я вирішую одночасно кілька проблем.	1	2	3	4	5
3.	Протягом дня мені важко знайти час для відпочинку і розслаблення.	1	2	3	4	5
4.	Я відчуваю роздратування або нервую, коли хтось розмовляє надто повільно.	1	2	3	4	5
5.	Я завжди прагну перемогти у спорті або грі.	1	2	3	4	5
6.	Я завжди прагну перемогти у спорті або грі.	1	2	3	4	5
7.	Коли програю, серджуся на себе й на інших.	1	2	3	4	5
8.	Я значно краще працюю, якщо перебуваю в цейтноті або під тиском.	1	2	3	4	5
9.	Я поглядаю на годинник, навіть коли сиджу або не зайнятий справами.	1	2	3	4	5
10.	Я беру роботу додому.	1	2	3	4	5
11.	Я відчуваю приплив енергії і збудження після того, як пережив напруження.	1	2	3	4	5
12.	Я відчуваю, що повинен(-а) взяти на себе керівництво групою, аби справа якось просувалася.	1	2	3	4	5

13.	Я швидко їм, щоб скоріше взятися за роботу.	1	2	3	4	5
14.	Я все роблю швидко, незалежно від того, є в мене час чи немає.	1	2	3	4	5
15.	Я перебиваю людей, якщо вважаю, що вони не праві.	1	2	3	4	5
16.	Я незговірливий(-а) і впертий(-а), коли йдеться про зміни на роботі або вдома.	1	2	3	4	5
17.	Коли я нервую, мені хочеться рухатися, щоб розслабитися.	1	2	3	4	5
18.	Я їм швидше за інших.	1	2	3	4	5
19.	На роботі мені потрібно виконувати кілька завдань одночасно, щоб відчувати свою продуктивність.	1	2	3	4	5
20.	Я не використовую відпустку повністю.	1	2	3	4	5
21.	Я вважаю себе надто прискіпливим(-ою) і дріб'язковим(-ою).	1	2	3	4	5
22.	Мене дратують люди, які не працюють так само старанно, як я.	1	2	3	4	5
23.	Мені здається, що мій день міг би бути заповнений більш щільно.	1	2	3	4	5
24.	Я багато думаю про роботу.	1	2	3	4	5
25.	Я легко втрачаю інтерес до будь-чого.	1	2	3	4	5
26.	У вихідні дні я або працюю, або планую роботу.	1	2	3	4	5
27.	Я сперечаюся з людьми, які думають не так, як я.	1	2	3	4	5
28.	Стикаючись із проблемою, я завжди відчуваю розгубленість.	1	2	3	4	5
29.	Я втручаюсь у чужу розмову, щоб прискорити події.	1	2	3	4	5
30.	Я серйозно ставлюся до всього.	1	2	3	4	5

Інтерпретація результатів тесту

Набрана Вами сума балів може коливатися від 30 (мінімальна) до 150 (максимальна). Значення від 100 до 150 балів характеризують поведінковий тип А; від 39 до 75 балів – відповідно тип В; від 76 до 99 балів – тип АВ.

Додаток Б

Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації (автори Д. Холмс, К. Раге)

Інструкція до тесту

Уважно прочитайте весь перелік, щоб мати загальне уявлення про те, які ситуації, події і життєві обставини, що викликають стрес, у ньому представлено. Потім ще раз прочитайте кожний пункт, звертаючи увагу на кількість балів, якою оцінюється зазначена в ньому ситуація. Далі спробуйте підрахувати з огляду на ті ситуації і події, які впродовж останніх двох років відбувалися у Вашому житті, середнє арифметичне (визначте середню кількість балів за один рік). Якщо якась ситуація повторювалася неодноразово, то отриманий результат треба помножити на потрібну кількість разів.

Тестовий матеріал

Життєві події	Бали
Смерть чоловіка (дружини)	100
Розлучення	73
Роз'їзд подружжя (без оформлення розлучення)	65
Позбавлення волі	63
Смерть близького члена сім'ї	63
Травма чи хвороба	53
Одруження, весілля	50
Звільнення з роботи	47
Примирення подружжя	45
Вихід на пенсію	45
Зміни в стані здоров'я членів сім'ї	44
Вагітність партнерки	40
Сексуальні проблеми	39
Поява нового члена сім'ї, народження дитини	39

Реорганізація на роботі	39
Зміни фінансового становища	38
Смерть близького друга	37
Зміни професійної орієнтації, зміна місця роботи	36
Посилення конфліктності взаємин із шлюбним партнером	35
Борг чи кредит на велику покупку (наприклад, будинку)	31
Закінчення строку виплати боргу чи кредиту, збільшення боргів	30
Зміна посади, збільшення службової відповідальності	29
Син чи донька залишають дім	29
Проблеми з родичами чоловіка (дружини)	29
Визначне особисте досягнення, успіх	28
Чоловік (дружина) залишає роботу (чи приступає до роботи)	26
Початок чи закінчення навчання в освітньому закладі	26
Зміна умов життя	25
Відмова від якихось індивідуальних звичок, зміна стереотипів поведінки	24
Проблеми з керівництвом, конфлікти	23
Зміна умов чи часу роботи	20
Зміна місця проживання	20
Зміна місця навчання	20
Зміна звичок, пов'язаних з проведенням дозвілля чи відпустки	19
Зміна звичок, пов'язаних з віросповіданням	19
Зміна соціальної активності	18
Борг чи кредит на купівлю порівняно дорогої речі (машини, телевізора тощо)	17
Зміна індивідуальних звичок, пов'язаних із сном, порушення сну	16
Зміна кількості членів сім'ї, які живуть разом, зміна характеру чи частоти зустрічей з іншими членами родини	15
Зміна звичок, пов'язаних із харчуванням (кількість їжі, що	15

споживається, дієта, відсутність апетиту тощо)	
Відпустка	13
Різдво, зустріч Нового року, день народження	12
Незначні порушення правопорядку (штраф за порушення правил вуличного руху)	11

Інтерпретація результатів тесту

Набрання випробуванним 150 балів означає 50% вірогідність виникнення в нього якогось захворювання, а якщо сума сягає 300 балів, така вірогідність зростає до 90%. Підрахована сума показує водночас, якою мірою особистість здатна опиратися стресові. Велика кількість балів – це сигнал тривоги, що попереджає про небезпеку.

50–199 балів – високий рівень;

200–299 балів – межовий рівень;

300 і більше балів – низький рівень (вразливість).

Якщо сума балів перевищує 300, то це означає, що респондентіві загрожує реальна небезпека – синдром вигорання чи психосоматичне захворювання, оскільки переживання стресів такої інтенсивності часто призводить до нервового виснаження.

Додаток В

Дослідження врівноваженості особистості (автор О. П. Главник)

Інструкція до тесту

Дайте відповіді на питання, окресливши потрібну відповідь, та підрахуйте набрані бали.

Тестовий матеріал

Чи злитесь Ви іноді через дурість або незручність іншої людини?

- Так, досить часто – 10.
- Іноді, намагаюся бути терплячішим у ставленні до інших людей – 5.
- Майже ніколи; злість несприятливо позначається на особистості, а я ставлюся до життя майже з буддійським терпінням – 0.

Чи прокидаєтеся Ви часом серед ночі із сильним серцебиттям?

- Ні, ніколи – 0.
- Так, якщо мене турбують якісь проблеми – 3.
- Дуже часто. Я давно вже не сплю так добре, як раніше – 7.

Чи можете Ви підвищувати голос, щоб відстояти свою точку зору?

- Ні, хоча стримуватися іноді буває важко – 8.
- Можу, але роблю це дуже рідко – 5.
- Ясна річ, можу. Час від часу такий окрик допомагає людині скинути всю злість, що накопичилася в неї – 0.

Чи задоволені Ви своєю фігурою?

- Ні, раніше вона мені подобалася більше – 5.
- Загалом так, за винятком деяких деталей – 2.
- Так, мені не хотілося б нічого змінювати – 0.

Якби раптом Ваші відносини з партнером зазнали краху, то чи був би у Вас вільний вибір серед декількох нових кандидатів? (Якби Ви були самотні в цей момент і прагнули до нового партнерства, то чи був би у Вас вибір серед наявних кандидатур?)

- Ні, мені потрібен досить тривалий час, щоб познайомитися з підходящою людиною – 5.
- Є деякі знайомства, але вони мене не влаштовують – 3.
- Величезний вибір – 0.

Як часто Вам сняться страшні сни?

- Майже ніколи – 0.
- Іноді – 5.
- Не менше одного разу на місяць – 10.

Чи є у Вас надійне коло гарних друзів?

- Так, безумовно – 0.
- В основному приятелі – 3.
- Ні, я прагну покладатися тільки на себе – 5.

Інтерпретація результатів тесту

Від 0 до 17 балів – Ви дуже спокійна, урівноважена людина і перебуваєте в стані внутрішньої гармонії, до якої інші люди прагнуть усе своє свідоме життя. Підтримуйте й надалі свій гарний психічний і фізичний стан, приділяючи належну увагу своєму організмові.

Від 18 до 35 балів – щось непомітно підточує Ваше психічне благополуччя. Хоч Ви ще зберігаєте психічний баланс, але час усе ж таки з'ясувати, що гнітить Вашу душу. Тільки тоді Ви досягнете внутрішньої гармонії.

Від 36 до 50 балів – Ви схожі на вогняний вулкан, який отот готовий вибухнути. Вам потрібна продумана програма оздоровлення організму, поліпшення його фізичного і психічного стану. Вам не завадило б упорядкувати, нарешті, нервову систему, інакше може бути запізно.

Додаток Г

Методика 20-ти відповідей («Хто я?») (автори М. Кун, Т. Макпартленд)

Інструкція до опитування

Напишіть 20 різних відповідей на просте запитання «Хто я?». Відповідайте так, ніби собі особисто, не комусь іншому. Пишіть відповіді в тій послідовності, у якій вони спадають тобі на думку не зважаючи на логіку і важливість відповідей.

Матеріал опитування

1. _____.
2. _____.
3. _____.
4. _____.
5. _____.
6. _____.
7. _____.
8. _____.
9. _____.
10. _____.
11. _____.
12. _____.
13. _____.
14. _____.
15. _____.
16. _____.
17. _____.
18. _____.
19. _____.
20. _____.

Інтерпретація результатів опитування

Відтак відповіді слід поділити на 4 групи:

А. Фізичне Я: як об'єкт у часі та просторі («Я – жінка», «Я живу в місті» ...);

В. Соціальне Я: місце у групі, соціальна роль («Я – учень», «Я – старший син»...);

С. Рефлексивне Я: індивідуальний стиль поведінки, особливості характеру («Я – оптиміст», «Я люблю співати» ...);

Д. Трансцендентальне Я: абстрактна рефлексія незалежно від соціальної ситуації («Я – суб'єкт історичного процесу», «Я – носій свідомості»...).

Додаток Г

Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях (автори С. Норман, Д. Ф. Ендлер, Д. А. Джеймс, М. І. Паркер)

Інструкція до тесту

Нижче наведено можливі реакції людини на різні складні чи стресові ситуації. Вкажіть, як часто Ви поводитися таким чином у важкій стресовій ситуації, і поставте відповідну цифру у бланк для відповідей.

Тестовий матеріал

	Типи поведінки і реакцій у стресових ситуаціях:	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Постійно
1.	Намагаюся ретельно розподілити свій час.	1	2	3	4	5
2.	Концентрую увагу на проблемі і думаю, як її можна вирішити.	1	2	3	4	5
3.	Думаю про щось гарне, приємне, що було в моєму житті.	1	2	3	4	5
4.	Намагаюся бути на людях.	1	2	3	4	5
5.	Звинувачую себе в нерішучості.	1	2	3	4	5
6.	Роблю те, що вважаю найбільш підходящим у даній ситуації.	1	2	3	4	5
7.	Заглиблююся у свій біль та страждання.	1	2	3	4	5
8.	Звинувачую себе в тому, що опинився в такій ситуації.	1	2	3	4	5
9.	Ходжу по магазинах, нічого не купуючи.	1	2	3	4	5
10.	Думаю про те, що для мене головне.	1	2	3	4	5
11.	Намагаюся більше спати.	1	2	3	4	5
12.	Дозволяю собі покуштувати улюблену їжу.	1	2	3	4	5
13.	Переживаю, що не можу справитися із ситуацією.	1	2	3	4	5
14.	Відчуваю нервові напруження.	1	2	3	4	5

15.	Згадую, як я вирішував аналогічні проблеми раніше.	1	2	3	4	5
16.	Говорю собі, що це відбувається не зі мною.	1	2	3	4	5
17.	Звинувачую себе в занадто емоційному ставленні до ситуації.	1	2	3	4	5
18.	Іду куди-небудь перекусити чи пообідати.	1	2	3	4	5
19.	Відчуваю емоційний шок.	1	2	3	4	5
20.	Купую собі якусь річ.	1	2	3	4	5
21.	Визначаю план дій і дотримуюся його.	1	2	3	4	5
22.	Звинувачую себе в тому, що не знаю що робити.	1	2	3	4	5
23.	Іду на вечірку.	1	2	3	4	5
24.	Намагаюся осмислити ситуацію.	1	2	3	4	5
25.	Застигаю, «заморожуюсь» і не знаю що робити.	1	2	3	4	5
26.	Терміново вживаю заходів, щоб виправити ситуацію.	1	2	3	4	5
27.	Аналізую те, що сталося, чи своє ставлення до нього.	1	2	3	4	5
28.	Шкодную, що не можу змінити того, що сталося, чи свого ставлення до нього.	1	2	3	4	5
29.	Іду в гості до друга.	1	2	3	4	5
30.	Непокоюся, що я тепер робитиму.	1	2	3	4	5
31.	Проводжу час із дорогою, приємною для мене людиною.	1	2	3	4	5
32.	Іду на прогулянку.	1	2	3	4	5
33.	Непокоюся, що я тепер робитиму.	1	2	3	4	5
34.	Говорю собі, що цього ніколи не станеться знову.	1	2	3	4	5
35.	Розмовляю з людиною, чію пораду я особливо ціную.	1	2	3	4	5
36.	Аналізую проблему, перш ніж реагувати на неї.	1	2	3	4	5
37.	Телефоную другові.	1	2	3	4	5
38.	Відчуваю роздратування.	1	2	3	4	5

39.	Вирішую, що тепер слід насамперед робити.	1	2	3	4	5
40.	Дивлюся кінофільм.	1	2	3	4	5
41.	Контролюю ситуацію.	1	2	3	4	5
42.	Докладаю додаткових зусиль, щоб усе вирішити.	1	2	3	4	5
43.	Розробляю декілька різних варіантів вирішення проблеми.	1	2	3	4	5
44.	Беру відпустку чи вихідні, віддаляюся від ситуації.	1	2	3	4	5
45.	Виплескую переживання на інших.	1	2	3	4	5
46.	Використовую ситуацію, аби довести, що я все ж таки можу вирішити цю проблему.	1	2	3	4	5
47.	Намагаюся зібратися, щоб вийти переможцем із ситуації.	1	2	3	4	5
48.	Дивлюся телевізор.	1	2	3	4	5

Інтерпретація результатів тесту

При обробці результатів сумуються бали, зазначені респондентами з урахуванням наведеного нижче ключа.

Для копінгу, зорієнтованого на вирішення завдання, сумуються такі 16 пунктів: 1, 2, 6, 10, 15, 24, 26, 27, 36, 39, 41, 42, 43, 46, 47.

Для копінгу, спрямованого на емоції, сумуються інші 16 пунктів: 5, 7, 8, 13, 14, 16, 17, 19, 22, 25, 28, 30, 33, 34, 38, 45.

Для копінгу, що має за мету уникнення, сумуються такі 16 пунктів: 3, 6, 9, 11, 12, 18, 20, 23, 29, 31, 32, 35, 37, 40, 44, 48.

Можна підрахувати субшкалу відволікання з 8 пунктів, що належать до уникнення: 9, 11, 12, 18, 20, 40, 44, 48.

Субшкала соціального відволікання може бути підрахована з таких 5 пунктів, що стосуються уникнення: 4, 29, 31, 35, 37.